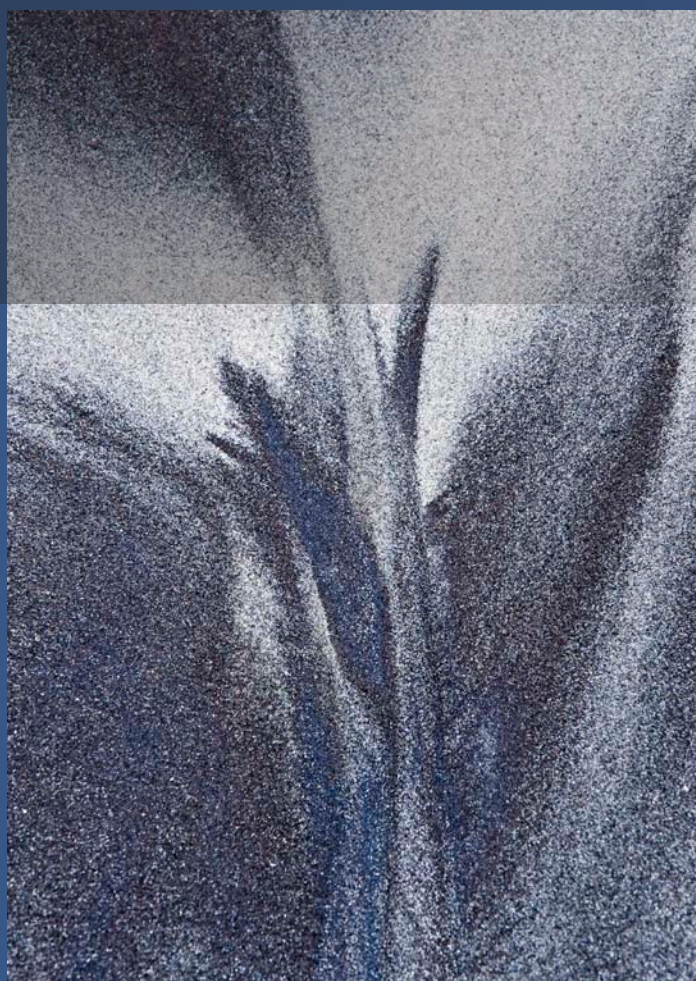


Anna Hagen, Marjan Nadim og Torgeir Nyen

Bruk av fagkompetanse i arbeidslivet



Anna Hagen, Marjan Nadim og Torgeir Nyen

Bruk av fagkompetanse i arbeidslivet

© Fafo 2008

ISBN 978-82-7422-639-5

ISSN 0801-6143

Omslagsfoto: © Bjørn Jørgensen / NN / Samfoto

Omslag: Fafos Informasjonsavdeling

Trykk: Allkopi AS

Innhold

Forord	5
1 Innledning	7
2 Breddekompetanse og fagspesifikk kompetanse i fagopplæringen	11
Strukturering av arbeidsmarkedet påvirker arbeidslivets bruk av kompetanse	16
3 Yrkesdeltakelse og type jobb	19
Yrkesdeltakelse.....	19
Relevans av fagbrevet.....	23
4 Deltakelse i kompetanseutvikling	31
5 Læringskrav og læringsbehov i jobben	35
6 Oppsummering	41
Litteratur	43
Vedlegg 1 Spørreskjema	45
Vedlegg 2 Frekvensfordeling	53

Forord

Denne rapporten inneholder en analyse av hvordan fagkompetanse oppnådd gjennom fagopplæringen brukes i norsk arbeidsliv, slik de faglærte selv opplever det. Data-materialet er fra en spørreskjemaundersøkelse blant personer som tok fagbrev i 2002 etter forutgående læretid. Fafo har analysert dataene og hatt hovedansvaret for det faglige innholdet i spørreskjemaet, mens Statistisk sentralbyrå har stått for den praktiske gjennomføringen av undersøkelsen. Arbeidet har blitt finansiert av det offentlige utvalget som vurderer fag- og yrkesopplæringen. Analysen av dataene og skrivingen av rapporten er i sin helhet gjennomført i løpet av mai 2008.

Oslo, 30. mai 2008

Anna Hagen
Marjan Nadim
Torgeir Nyen

1 Innledning

Det er bred enighet om at det er relativt lite forskning om norsk fagopplæring og kvaliteten på denne. Kunnskapsgrunnlaget er oppsummert av Høst (2008) og Hagen (2005). Det er særlig evalueringene av reformene i videregående opplæring, Reform 94 og Kunnskapsløftet, som har gitt grunnlag for forskning om fagopplæring. I tillegg har det vært forskning omkring gjennomføring, frafall og kompetanseoppnåelse (Markussen og Sandberg 2005). For øvrig har det vært enkeltstående prosjekter eller mindre knipper av prosjekter (se for eksempel Høst 2002, Havn og Buland 2003, Hagen og Nyen 2006).

Rammene for fagopplæringen legges blant annet ved beslutninger om fagstruktur og opplæringsmodeller. Ansvarsfordeling og finansiering er andre viktige elementer. Spørsmålet om kvalitet i fagopplæringen vurderes oftest innenfor den eksisterende fagstruktur og opplæringsmodell. Gir skoler og lærebedrifter en god opplæring innenfor disse rammene? Kvaliteten i fagopplæringssystemet beror imidlertid også på om disse rammene er gode. Et uttrykk for et kvalitativt godt fagopplæringssystem er at det gir faglærte et godt grunnlag for å få, beholde eller kvalifisere seg for arbeid gjennom livet. Sett i et samfunnsmessig perspektiv, må et kvalitativt godt fagopplæringssystem også bidra til å tilføre arbeidslivet den kompetanse som virksomhetene har behov for.

Et sentralt spørsmål er derfor hvilke fag man skal ha innen fagopplæringen og hva slags kompetanse man skal ha for å få yrkeskompetanse innenfor det enkelte fag. Dette avhenger av hvordan oppgaver deles opp og fordeles i ulike deler av arbeidslivet, og av i hvilken grad dette er gjenstand for hyppige endringer eller ei.

Reform 94 introduserte sterkere krav til teorikunnskaper og bredde i kompetansen i yrkesfagene. Dette skjedde ut fra en analyse av at en forventet hyppigere endringstakt i arbeidslivet oftere vil føre til endringer i den enkelte arbeidstakers oppgaver og stille krav til endringer i hans/hennes kompetanse. Med en bredere plattform i bunn, vil den enkelte ha et bedre grunnlag for å møte disse endringene og kravene, og for å beholde en plass i arbeidslivet. Samtidig kan teknologiske endringer føre til at teorikunnskaper blir viktigere. Kunnskapsløftet viderefører på mange måter utviklingslinjen fra Reform 94 med en enda større bredde i kompetansekravene i yrkesfagene. Ulempen med endringene er at det innenfor en gitt tidsramme da nødvendigvis vil bli mindre

tid til å utvikle den smalere, mer fagspesifikke kompetansen¹. Reaksjonene mot denne utviklingen har særlig kommet fra håndverksfagene, hvor man har ment at elevene kan for lite av faget når de skal ta fatt på læretiden og at lærlingene vanskelig kan få tilstrekkelige faglige kunnskaper og ferdigheter til å bli klar til å utøve yrket innen de skal ta fag- eller svennebrev og få yrkeskompetanse. Hvis deler av arbeidslivet ikke er klare til å ansette folk med fagbrev uten å gi dem en betydelig tilleggsopplæring, er signaleffekten i arbeidsmarkedet av den formelle kompetansen som ligger i fagbrevet svekket. Representanter for enkelte fag har endog tatt til orde for å ikke la fagbrev gi svennekompetanse, men innføre svennebrev som et «fagbrev II» etter ytterligere opplæring etter fullført ordinært fagbrev (Byggmesteren 13.09.2007).

Gjennom den integreringen av skolebasert yrkesopplæring og lærlingordningen som lå i Reform 94, er definisjonen av hva som skal være innholdet i et fag og hva slags kompetanse som skal gi yrkeskompetanse, i større grad blitt et spørsmål som drøftes mellom utdanningsmyndighetene og arbeidslivet. Det har også åpnet opp for å etablere nye fag innenfor sektorer som ikke har hatt noen tradisjon for å etterspørre fagarbeidere, for eksempel innenfor helse- og omsorgssektoren. Historisk sett har fag imidlertid utviklet seg i en mer gradvis prosess sammen med yrket, hvor faglige identiteter og interesser har vokst fram ut fra en bestemt oppdeling av oppgaver i arbeidslivet med tilhørende kvalifikasjonsbehov.

Diskusjonen om hva slags faglært kompetanse man ønsker mangler i stor grad et empirisk forskningsbasert kunnskapsgrunnlag. En viktig mangel er at det finnes lite eller ingen systematisk kunnskap om hva slags type arbeid faglærte er i. Går de inn i typiske fagstillinger hvor de i stor grad anvender sin faglige kompetanse? Er fagbrevet mer en inngangsbillett til et arbeidsmarked hvor arbeidet likevel ikke er nært knyttet til det de lærte da de tok fagbrev? Eller er fagbrevet mer eller mindre en blindvei, enten fordi de faglærte har valgt feil vei eller fordi arbeidsmarkedet er strukturert slik at de må tilbake og oppnå studiekompetanse for å kvalifisere seg for nye stillinger/oppgaver? Opplever de faglærte endringer underveis som i stor grad endrer kravene til deres kompetanse?

I denne rapporten vil vi presentere et kvantitativt datamateriale som gir mulighet for de første forsøksvise svarene på slike spørsmål. Datamaterialet består av svar fra en spørreskjemaundersøkelse blant et tilfeldig utvalg av personer som tok fagbrev i 2002 etter forutgående læretid. Utvalget var trukket tilfeldig blant alle fag. Skriftlig spørreskjema ble sendt i posten til 2000 personer i mars 2008. I alt 556 personer besvarte spørreskjemaet, og de fordeler seg på en lang rekke ulike fag og faggrupper. Skjemaet ligger vedlagt, som vedlegg 1. Svarprosenten er ganske lav. Det innebærer en større

¹ Det kan også bli mindre tid til å utvikle praksisbasert kompetanse. I forbindelse med Kunnskapsløftet introduseres imidlertid faget prosjekt til fordypning, med formål om å gi et sterkere praksiselement i skoledelen av opplæringsløpet. Hvordan dette faget virkeliggjøres, kan imidlertid variere mellom fylkene og skolene.

fare for at nettoutvalget av personer som besvarte spørreskjemaet skiller seg systematisk fra hele gruppen av de som tok fagbrev i 2002. Sammensetningen av utvalget på fag er imidlertid i ganske bra samsvar med statistikk over avlagte og beståtte fag- og svennebrev i 2002–2003. Mekaniske fag er noe underrepresentert, med en andel på 17 prosent av utvalget og 24 prosent av avlagte prøver. Øvrige faggrupper viser kun mindre prosentvise avvik i forhold til statistikken.

Fafo har analysert dataene fra undersøkelsen og hatt hovedansvaret for det faglige innholdet i spørreskjemaet, mens Statistisk sentralbyrå har stått for utvalgstrekking, den praktiske gjennomføringen av undersøkelsen, oppsettet av spørreskjema samt gitt råd om det faglige innholdet av skjemaet.

I kapittel 2 i denne rapporten gir vi en beskrivelse av utviklingen av fagopplæringen fra Reform 94 og en mer teoretisk beskrivelse av kompetanseveier, rekrutteringsmønstre og læringsformer i ulike deler av arbeidsmarkedet. Struktureringen av arbeidsmarkeder har betydning for hva slags kompetanse som rekrutteres inn og for hvordan fagkompetansen tas i bruk og utvikles. Det gir et ulikt grunnlag for samspill mellom arbeidslivet og utdanningssystemet i ulike arbeidsmarkeder. Dette gir en ramme for forståelse av resultatene fra det kvantitative datamaterialet som vi presenterer i kapittel 3–5.

I kapittel 3 presenterer vi sysselsettingstall for de faglærte fra 2002 og data om hva slags type arbeid de har og har hatt, og hvilken sammenheng dette arbeidet har med kompetansen de fikk gjennom fagbrevet. Det er klare forskjeller mellom fagene i hvor nært arbeidet er knyttet til kompetansen de oppnådde gjennom fagbrevet. Kapittel 4 dreier seg om hva slags kompetanseutvikling (opplæringsaktiviteter) de faglærte har deltatt i etter oppnådd fagbrev, mens kapittel 5 beskriver læringskrav og læringsbehov i arbeidet.

Det er gjennomgående et sentralt poeng å se om det er forskjeller mellom ulike typer av fag. Fagbrevene til respondentene i denne undersøkelsen gjenspeiler et bredt spekter av fag, fra elektrofag til barne- og ungdomsarbeider, om blomsterdekoratør til slakter. Vi har valgt å gruppere respondentene i åtte fagkategorier med følgende fag i hver gruppe:

1. *Teknikk og industriell produksjon* (96 respondenter): Respondentene i denne gruppen har bakgrunn fra kjemiske fag som laboratoriefaget, og mekaniske fag som industrimekanikerfaget, bilfaget, garverifaget og låssmedfaget.
2. *Elektrofag* (101 respondenter) består hovedsakelig av personer som har fagbrev innen elektrikerfaget, i tillegg til personer med bakgrunn fra fag som serviceelektronikerfaget, automaterfaget og energimontørfaget.
3. *Bygg- og anleggsfag* (86 respondenter) består stort sett av tømrere, men inkluderer også rørleggerfaget og anleggsmaskinførerfaget.

4. *Servicefag* (42 respondenter): Respondentene som faller inn under gruppen servicefag har fagbrev i kontorfaget, resepsjonsfaget, IKT-driftsfaget og butikkfaget.
5. *Helse- og sosialfag* (89 respondenter): Gruppen av respondenter med bakgrunn fra helse- og sosialfag er i all hovedsak enten barne- og ungdomsarbeidere eller omsorgsarbeidere. I tillegg har noen bakgrunn fra aktivitørfaget.
6. *Matfag* (47 respondenter): De fleste respondentene som faller inn under denne kategorien har bakgrunn som kokker eller industrikokker. Noen er konditorer, bakere eller har fagbrev i fiskeindustrifaget.
7. *Design- og håndverksfag* (26 respondenter): Denne faggruppen inkluderer fag som fotograffaget, førtrykk, gullsmedfaget og blomsterdekoratørfaget.
8. *Annet* (69 respondenter): I samlekategoriene annet finner vi respondenter med fagbrev i samferdsels- og servicefag som matrosfaget og yrkessjåførfaget, frisør- og hudpleiefag og servitørfaget. Videre inkluderer kategorien fagbrev i primærnæringsfag innen fiske og havbruk, gartneri og skogbruk. I tillegg har noen respondenter i denne gruppen bakgrunn fra trevare- og møbelsnekkerfaget.

Grupperingen er foretatt på bakgrunn av opplysninger om høyeste fullførte utdanning fra Statistisk sentralbyrås utdanningsregister, og følger stort sett oppbygningen fra Norsk standard for utdanningsgruppering (NUS2000). Betegnelse på faggruppene er i stor grad hentet fra betegnelse på utdanningsprogrammene i videregående opplæring i Kunnskapsløftet. Det betyr imidlertid ikke at fagene som inngår i vår kategorisering av faggrupper nødvendigvis er sammenfallende med de som inngår i utdanningsprogrammene med samme navn. Ettersom vi opererer med et lavere antall faggrupper og fagene er etter Reform 94-strukturen, vil det kunne inngå fag i våre kategorier som ikke finnes i utdanningsprogrammene med samme navn.

2 Breddekompetanse og fagspesifikk kompetanse i fagopplæringen

Fagopplæring er betegnelsen på yrkesfaglig videregående opplæring med sikte på dokumentert kompetanse i form av fag- eller svennebrev. I fagopplæringen inngår en læretid, der lærlingen gjennomgår en kontraktsfestet opplæring i én eller flere lærebedrifter. I deler av arbeidslivet har lærlingordningen lange tradisjoner som opplæringsform. Det gjelder ikke minst i håndverksfagene, der det i flere hundre år har vært vanlig at ungdom går i lære hos en mester for gradvis å tilegne seg de ferdigheter, kunnskaper og holdninger som kreves for å utøve det aktuelle håndverket eller yrket. I Norge regner man med at man hadde lærlinger i skomakerfaget så tidlig som på 1200-tallet, og man vet at håndverkslaugene hadde ansvar for lærlingordningen, blant annet i gullsmedfaget, fra 1500-tallet (Dolven og Pedersen 2005).

Fram til 1930-tallet ble fagopplæringen i Norge i stor grad styrt av partene i arbeidslivet, uten særlig grad av involvering fra nasjonale utdanningsmyndigheter. Som følge av nedgangstiden på 1930-tallet involverte offentlige utdanningsmyndigheter seg mer i yrkesopplæringen. I 1940 fikk man en lov om yrkesskoler, mens den første lærlingloven trådte i kraft i 1952.

Lærlingloven omfattet fra begynnelsen bare seks mindre håndverksfag, men i årene som fulgte ble stadig flere fag lagt inn under loven. Midt på 1960-tallet hadde omfanget vokst til 50 håndverksrelaterte fag. I tillegg til disse var nå et tjuetalls industrirelaterte fag lagt inn under loven. Man hadde på denne tiden også etablert fag for butikk, lager og kontor, men disse fagene ble nedlagt etter få år, fordi lærlingordningen ikke lyktes med å få fotfeste innenfor denne sektoren (Høst 2008).

Tidligere var sammenhengen mellom den skolebaserte yrkesopplæringen og den bedriftsbaserte lærlingordningen svak. Lærlinger ble ofte tatt inn i bedriftene uten å ha fått noen yrkesrettet opplæring i skolen på forhånd. Arbeidslivet uttrykte stadig bekymring for mangelen på samsvar mellom den skolebaserte yrkesopplæringen og behovene i arbeidslivet. Den svake koplingen mellom yrkesopplæringen i skolen og læringsordningen forble et problem helt fram til 1980-tallet og inn i Reform 94 (Skule, Stuart og Nyen 2002).

I 1981 ble lærlingloven fra 1952 avløst av den nye lov om fagopplæring i arbeidslivet. Partene i arbeidslivet fikk nå økt innflytelse på den skolebaserte opplæringen for å sikre at den var mer i samsvar med kompetansebehovene i arbeidsmarkedet. Man forsøkte

også å gjøre lærlingordningen mer attraktiv for ungdom og rekrutteringen mer stabil gjennom økonomiske virkemidler som lærlinglønn og tilskudd til fylkeskommunen og lærebedriftene. I årene som fulgte steg interessen for lærlingordningen, og antallet inngåtte lærekontrakter og avlagte fag- og svenneprøver økte jevnt (Hagen og Skule 2007).

Da konjunkturuomslaget i næringslivet kom i 1987, fikk man en klar nedgang i antall læreplasser, og igjen ble det klart hvor konjunkturutsatt ordningen var. Dette skapte uro, ikke minst i arbeidslivet. Svikten i lærlingordningen skapte usikkerhet om den framtidige tilgangen på faglært arbeidskraft. Samtidig var problemene med å få lærlingplass en viktig årsak til at yrkesfaglig utdanning framsto som en mindre attraktiv utdanningsvei for ungdom (Bjørndal 2005).

Sommeren 1989 ble det oppnevnt et offentlig utvalg (Blegen-utvalget), som fikk i oppgave å utrede hvordan all ungdom som ønsket det, skulle få tilbud om opplæring fram til studiekompetanse eller yrkeskompetanse. Utvalget skulle også vurdere tilbudsstrukturen i videregående opplæring og foreslå tiltak som kunne bidra til bedre gjennomstrømming og sammenheng i opplæringen, og bedre utnyttelse av ressursene. Arbeidet i Blegen-utvalget stimulerte drøftingene mellom LO og NHO om hvordan tilgangen på faglært arbeidskraft og fagopplæringens framtid skulle sikres. Drøftingene munnet ut i dokumentet «Felles erklæring om fag- og yrkesopplæringen i skole og arbeidsliv». Her forpliktet partene seg til å skaffe så mange lærlingplasser som det til enhver tid var behov for i industri- og håndverksfagene. Avtalen forutsatte at den grunnleggende teoriopplæringen måtte foregå i skolen. Partene gikk inn for at grunnkursene i videregående opplæring skulle gi en bred basisopplæring med økt vektlegging av fag som norsk og matematikk. Dette skulle gi elevene et bedre grunnlag for å møte endrede krav i løpet av yrkeslivet, samtidig som arbeidslivet skulle være sikret kompetanse mer i tråd med framtidige behov. Videre spesialisering og praktisk opplæring i yrket skulle være arbeidslivets ansvar. Felleserklæringen la opp til en normalmodell i fagopplæringen med to års opplæring i skole og minst ett års opplæring i bedrift. For å gjøre inntaket av lærlinger mindre konjunkturutsatt, ville man inngå forpliktende avtaler mellom bedrifter gjennom å etablere flere samarbeidsorganer, som opplæringskontor og -ringer.

Felleserklæringen ble tatt inn som vedlegg til Blegen-utvalgets utredning og fikk stor betydning for det videre arbeidet i utvalget. Blegen-utvalget gikk inn for en lovfestet rett til tre års videregående opplæring for all ungdom mellom 16 og 19 år. Utvalget foreslo en forenklet tilbudsstruktur, med færre og bredere grunnkurs, og faglig fordypning i andre og tredje år. Den skisserte hovedmodellen for lærefagene var to års opplæring i skole, fulgt av to år i lære.

Utvalget arbeidet også mye med selve kunnskapsbegrepet. I utredningen benyttes begrepet handlingskompetanse, som omfatter fagkompetanse, metodekompetanse, læringskompetanse og sosial kompetanse. Utvalget ønsket å komme fram til en kunn-

skapsforståelse som var i samsvar med endringer i behovet i et moderne samfunns- og arbeidsliv. Det ble lagt vekt på at behovet for omstilling stilte krav til samarbeid på tvers av fag og bransjer for å finne fram til en balansert utvikling av breddekompetanse og spisskompetanse. I arbeidet med kunnskapsbegrepet støttet utvalget seg på diskusjoner og begrepsbruk fra tysk yrkesutdanning. I Tyskland hadde man på 1980-tallet drevet et omfattende reformarbeid for å institusjonalisere en ny tilnærming til fagarbeid og fagarbeiderkvalifisering med vekt på evnen til selvstendig planlegging, gjennomføring og kontroll av arbeidsoppgaver (Olsen m.fl. 1999).

Hovedelementene i Reform 94 fulgte i stor grad opp forslagene i Blegen-utvalgets utreining og Felleseklæringen fra LO og NHO:

- Det ble innført en generell rett til videregående opplæring for ungdom
- Tilbudsstrukturen ble forenklet, med færre og bredere grunnkurs
- Hovedmodellen for fagopplæringen ble to år i skole, fulgt av to år i lære
- De økonomiske insentivordningene for virksomhetene og lærlingene ble styrket gjennom økninger i lærlingtilskudd og lærlinglønn.

Reformen var basert på et bredt kunnskaps- og kompetansebegrep i tråd med tenkingen i Blegen-utvalget, Felleseklæringen fra LO og NHO og tidligere utdanningspolitiske dokumenter, først og fremst St.meld. nr. 43 (1988–89) *Mer kunnskap til flere*. Det brede kunnskapssynet fikk stor betydning for den økte satsingen på allmennfag også innenfor de yrkesfaglige studieretningene.

Ett av målene med Reform 94 var å motivere flere unge til å søke yrkesfag. Mens fagopplæringen på 1980-tallet bare omfattet 10–12 prosent av årskullene, var intensjonen at én av tre unge i videregående opplæring nå skulle utdannes gjennom fagopplæringssystemet. For at dette skulle være mulig, måtte bedriftene i større grad enn tidligere gi tilbud om opplæring ut over eget rekrutteringsbehov. Fra en dimensjonering som tok utgangspunkt i arbeidslivets behov, ønsket man nå en sterkere vektlegging av ungdommens utdanningsvalg og overordnede utdanningspolitiske mål (Hagen og Nyen 2006).

I forbindelse med innføringen av Reform 94 ble det også opprettet en rekke nye fag. Etableringen av nye fag var en forutsetning for å nå målet om at en tredjedel av årskullene skulle få tilbud om læreplass. Noen av de nye fagene rettet seg mot kommunesektoren, som ikke hadde de samme tradisjonene for opplæring gjennom lærlingordningen som man hadde i deler av privat sektor. Innholdet i disse fagene var i stor grad i samsvar med behov og ønsker som ble signalisert fra sektoren selv (Bogen 1996).

Innføringen av Reform 94 ble fulgt opp av en bred forskningsbasert evaluering. Evalueringen viste blant annet at overgangen mellom grunnskole og videregående opplæring ble lettere etter reformen. Bredere grunnkurs bidro til at de som var usikre

på hvilket yrke de skulle velge, fikk mulighet til å utsette valget ett år. Bedre faglig sammenheng mellom første og andre år i opplæringen bidro også til mindre vandring på tvers i utdanningssystemet (NOU 2003:16).

Den økte rekrutteringen til yrkesfag førte til et stort behov for nye lærekontrakter. De første årene gjorde partene i arbeidslivet en betydelig innsats for å sikre lærlingplasser til unge søkere. Økningen i det statlige tilskuddet til lærebedrifter var en medvirkende årsak til at arbeidslivet tok inn flere lærlinger enn i årene før innføringen av reformen. Evalueringen pekte imidlertid på at mye av økningen i antall lærlingplasser også skyldtes etableringen av nye fag i offentlig sektor, og at innføringen av reformen fant sted under en oppgangskonjunktur i arbeidslivet. I dette lå også en mulighet for at trenden igjen ville komme til å snu i nedgangstider (Michelsen m.fl. 1998).

Det var også store svakheter i tilbudsstrukturen som ikke hadde utviklet seg som forutsatt. Ved behandlingen av stortingsmeldingen om Reform 94² ble det lagt til grunn at det skulle opprettes mellom 30 og 50 videregående kurs I. Disse kursene skulle fastsettes i samarbeid med partene i arbeidslivet. De første årene var det en generell tendens til at partene i arbeidslivet ønsket en sterk grad av spesialisering på VKI-nivå, og strukturen ble derfor etter hvert langt mer oppsplittet enn forutsatt. Oppsplittingen førte til at mange kurs ble lagt ned, fordi fylkene ikke hadde elevgrunnlag til å opprette klasser. Strukturen med sterk spesialisering andre året i videregående opplæring framsto etter hvert som et alvorlig hinder for rekruttering av fagkompetanse til arbeidslivet. Man forsøkte derfor å involvere partene i arbeidslivet i en prosess for å forenkle VKI-strukturen. Anbefalingene fra opplæringsrådene viste tydelig hvor forskjellige kompetansebehovene var i ulike deler av arbeidslivet. Ikke minst så man et klart skille mellom industrifagene på den ene siden og håndverksfagene på den andre siden. I industrifagene argumenterte man for brede kurs. Til disse fagene ønsket man å rekruttere generalister, som så kunne spesialisere seg i løpet av læretiden i bedrift. Håndverksfagene på sin side argumenterte for smale kurs på VKI-nivå. Disse bedriftene ønsket å rekruttere lærlinger som hadde utviklet praktiske ferdigheter i faget ved inngangen til læretiden. I håndverksfagene fryktet man at større bredde og økt innslag av teoretiske fag ville gå på bekostning av fordypningen i faget (NOU 2003:16).

Kvalitetsutvalget konkluderte med at hovedmodellen med to år i skole og to år i lære i hovedsak hadde fungert godt og gikk derfor inn for å videreføre denne som en generell modell. Utvalget mente likevel at det burde åpnes for større grad av fleksibilitet i omfanget av og rekkefølgen på den opplæringen som foregår i skolen og den delen som foregår i bedrift. Også blant høringsinstansene var det bred enighet om å videreføre hovedmodellen, under forutsetning av at det ble åpnet for større grad av fleksibilitet i organiseringen og tilrettelegging av opplæringen.

² St.meld. nr. 33 (1991–92) *Kunnskap og kyndighet. Om visse sider ved videregående opplæring.*

Kunnskapsløftet medfører nye endringer i innhold, struktur og organisering på alle trinn i grunnskole og videregående opplæring. I videregående opplæring er det nok en gang innført strukturendringer som innebærer færre og bredere utdanningsprogrammer (ny betegnelse på de tidligere studieretningene). Hovedmodellen i fagopplæringen videreføres, men elevene i yrkesfaglige utdanningsprogram har fått mulighet for fordypning og praksis fra arbeidslivet allerede fra første år i videregående gjennom prosjekt til fordypning som nytt fag.

Departementets argumenter for strukturendringene i Kunnskapsløftet er i stor grad de samme som ble brukt ved innføringen av Reform 94. Det er et mål at den nye tilbudsstrukturen i større grad skal bidra til å løse problemer knyttet til omvalg, lav progresjon og manglende rekruttering til enkelte yrker. Behovet for brede utdanningsprogrammer begrunnes også med henvisning til at tilbudet i videregående opplæring skal være uavhengig av den enkeltes bosted, økonomi og alder. Samtidig skal strukturen åpne for at de som har bestemt seg for et yrke, får mulighet til å fordype seg i deler av faget allerede fra første år i videregående opplæring. I meldingen blir det samtidig understreket at tilbudsstrukturen i større grad må bidra til at arbeidslivet får dekket sine kompetansebehov, og at dette krever en avveining av behovet for breddekompetanse og spesialisering i det aktuelle yrket.

Oppsummering

Fagopplæringen er den delen av utdanningssystemet der kompromisser mellom ulike interesser og hensyn kommer tydeligst til uttrykk. Det gjelder ikke minst spørsmålet om balansen mellom bred og generell opplæring på den ene siden, og bransje- og bedriftsspesifikk opplæring på den andre siden. Retorikken omkring kunnskapssamfunnet og livslang læring er i stor grad preget av behovet for bred kompetanse for å kunne møte framtidige omstillinger. Disse behovene vil imidlertid være større i noen deler av arbeidslivet enn i andre. Diskusjonen om behovet for breddekompetanse kontra behovet for spisskompetanse i ulike deler av arbeidslivet har i noen grad blitt overskygget av den generelle debatten om kompetansekravene i «kunnskapssamfunnet». Dette understreker behovet for å få et bedre kunnskapsmessig grunnlag som kan bidra til å synliggjøre denne typen forskjeller.

Strukturering av arbeidsmarkedet påvirker arbeidslivets bruk av kompetanse

Grunnlaget for samarbeid og samspill mellom arbeidslivet og utdanningssystemet vil være ulikt i ulike arbeidsmarkeder. Det gjelder både den yrkesfaglige grunnutdanningen og videre kompetanseutvikling i arbeidslivet. Dette har blant annet sammenheng med hvordan arbeidsmarkedet er strukturert eller segmentert, hva slags kompetanse som rekrutteres, utvikles og belønnes, og hvordan dette virker inn på organiseringen av opplæringen. Eksempelvis kan man skille mellom interne, eksterne og bransjebaserte arbeidsmarkeder (Olberg 1995). *Interne arbeidsmarkeder* er kjennetegnet ved at nyansatte i hovedsak rekrutteres inn nederst i stillingshierarkiet. Gjennom bred opplæring gis arbeidstakerne mulighet for mobilitet langs interne karriereveier. I *bransje- eller yrkesbaserte arbeidsmarkeder* stilles det krav til ferdigheter på et visst nivå som inngangsbillett til yrket. En forutsetning for at denne typen arbeidsmarked skal utvikle seg, er at man har et institusjonelt rammeverk som går ut over den enkelte virksomhet. *Eksterne eller åpne arbeidsmarkeder* er markeder for ufaglært arbeidskraft, der utdanning spiller liten eller ingen rolle for rekruttering, og der mulighetene for videre avansement er dårlig.

Segmenteringen av arbeidsmarkedet er langt fra statisk. Eksempelvis beskriver Olberg (1995) hvordan banknæringen i løpet av få år beveget seg fra et i hovedsak bedriftsinternt arbeidsmarked der ansatte begynte på bunnen og arbeidet seg oppover, til et mer yrkesbasert arbeidsmarked.

Tilsvarende vil vi også finne store forskjeller mellom de delene av arbeidslivet som rekrutterer fagarbeidere.

I en analyse av lærlingordningen benytter Høst m.fl. (2008) seg av en inndeling av lærefagene i tre kategorier:

- håndverks- og håndverksbetonte fag
- industri- og industrirelaterte fag
- nye servicelaterte fag³

Denne inndelingen kan også være hensiktsmessig når vi skal analysere bruk av ulike typer fagkompetanse. Innledningsvis beskrev vi hvordan lærlingordningen opprinnelig ble utviklet som en opplæringsform i håndverksyrkene. Fagopplæringen i håndverksfagene har noen trekk som ikke gjenfinnes i samme grad i andre deler av arbeidslivet. Dels handler dette om trekk ved selve læringsprosessen. Den tradisjonelle opplæringsformen i håndverksfagene kan sammenfattes i begrepet mesterlære (Nielsen og Kvale 1999). I sin tradisjonelle form skjer denne formen for læring gjennom deltakelse i et

³ Her gjør vi en avgrensning til fag som ble etablert i forbindelse med Reform 94 eller senere.

faglig fellesskap blant håndverkere. Gjennom deltakelse i et slikt praksisfellesskap går lærlingen fra å være en legitim, perifer deltaker til å bli et fullverdig medlem av faget (Lave og Wenger 1991). Muligheten til å observere og imitere det arbeidet som mesteren, de andre fagarbeidere og lærlingene gjør, er en sentral del av læringsprosessen. Kunnskapen som overføres fra mester eller fagarbeider til lærling er ofte taus, i den forstand at den er vanskelig eller umulig å uttrykke verbalt (Polanyi 2000). I håndverksyrkene bruker man også begrepet «håndbåren kunnskap» om kunnskap som er vanskelig å skille fra selve utøvelsen av yrket.

Behovet for breddekompetanse blir gjerne begrunnet med henvisning til økt endringstakt og ny teknologi og har trolig større relevans i industrifagene enn for mange av håndverksfagene. Selv om også disse berøres av ny teknologi, vil det gjerne være en kjerne i faget som ligger fast. Poenget kan illustreres ved et utsagn fra daglig leder og opplæringsleder for et opplæringskontor i murerbransjen:

Det grunnleggende i murerfaget har vært uforandret i mange hundre år. Det er spaden i handa, steinen og murmassen.⁴

Målet med lærlingordningen i håndverksfagene har vært og er å lære opp selvstendige yrkesutøvere som kan utøve et håndverk som tilfredsstillende definerte faglige standarder. Fag- eller svennebrevet har derfor i stor grad fungert som inngangsbillett til et bransje- eller yrkesbasert arbeidsmarked.

Industrifagene skiller seg fra håndverksfagene både når det gjelder inngangen til yrket, opplæringsform og drivkreftene bak utviklingen av fagene. Eksempelvis beskriver Høst m.fl. (2008: 22) hvordan operatørfagene i blant annet kjemisk prosessindustri, treforedling og næringsmiddelindustri ble lagt inn under lov om fagopplæring på 1980-tallet. Opprettelsen av disse fagene handlet i stor grad om å oppgradere arbeidet i disse bransjene fra spesialarbeid (ufaglært arbeid) til fagoperatørarbeid. Dette kan forstås som et forsøk på å etablere et mer yrkesbasert arbeidsmarked i denne delen av arbeidslivet. Fagbrevet har imidlertid i større grad fungert som en dokumentasjonsordning enn som en inngangsbillett til yrket. I perioder med stramt arbeidsmarked har industrien rekruttert hjelpearbeidere som så er gitt opplæring internt. Etableringen av nye fag gjorde det mulig for erfarne arbeidstakere å oppnå status som fagarbeidere gjennom praksiskandidatordningen.⁵

Mange av de prosessfagene som ble opprettet på 1980-tallet fikk problemer med å etablere seg som lærefag, og rekrutteringen av fagarbeidere har i stor grad skjedd gjennom praksiskandidatordningen. Når det er tilfellet, er det trolig riktigere å karakterisere dette som interne arbeidsmarkeder enn som yrkesbaserte arbeidsmarkeder. Et unntak

⁴ Intervju i fagbladet Yrke. Nr. 1, mars 2008 – årgang 52.

⁵ Praksiskandidatordningen (§3-5 i Opplæringsloven) gjør det mulig å avlegge fagprøve på grunnlag av allsidig praksis (uten læretid og opplæring i skole).

er kjemiprosessfaget, der lærlingordningen utgjorde den viktigste inngangen til yrket mot slutten av 1990-tallet (Høst 2008:52).

Den tredje kategorien fag består av nye lærefag i ulike servicerelevante yrker, både i offentlig og privat sektor. Omsorgsarbeiderfaget, barne- og ungdomsarbeiderfaget og IKT-driftsfaget er eksempler på nye fag som ble etablert i forbindelse med Reform 94. De to første var utviklet for å dekke kompetansebehov i kommunesektoren, mens IKT-driftsfaget er et «tverrgående» fag som skal kunne være aktuelt for arbeidslivet som helhet. Andre fag i denne kategorien er butikk-, kontor- og sjåførfagene. Sett under ett hadde disse fagene en sterk vekst i forbindelse med innføringen av Reform 94. Etter dette har imidlertid veksten flatet ut (Høst 2008:23).

De nye fagene i kommunesektoren måtte forsøke å finne sin plass i en yrkesstruktur med svake tradisjoner for opplæring gjennom fagopplæringsordningen, men der man i hovedsak hadde rekruttert yrkesgrupper med skolebasert utdanning, eller ufaglært arbeidskraft.

Forskere som har fulgt utviklingen av omsorgsarbeiderfaget siden innføringen av Reform 94, har konkludert med at omsorgsarbeiderne i liten grad har lyktes med å etablere en selvstendig posisjon i arbeidslivet. Høst (2002) skriver at når omsorgsarbeiderne er etterspurt i pleie- og omsorgssektoren, er det mer et uttrykk for den generelle mangelen på faglært personell i sektoren enn en verdsetting av det spesifikke innholdet i omsorgsarbeiderfaget.⁶ Det har vært en nedgang i søkingen til faget de siste årene. Lav status, lav lønn og omfattende bruk av små stillingsbrøker har vært trukket fram som forklaringer på at ungdom i liten grad søker seg til faget og til sektoren.

I motsetning til omsorgsarbeiderfaget, ser barne- og ungdomsarbeiderfaget i stor grad ut til å ha etablert seg som en selvstendig yrkeskategori med en selvstendig faglig basis i kommunesektoren i en posisjon mellom ufaglærte assistenter og yrkesgrupper med høyskoleutdanning (Hagen og Nyen 2006). Dette kan tyde på at man her har beveget seg fra et åpent arbeidsmarked med stort innslag av ufaglærte, til et delvis yrkesbasert arbeidsmarked.

⁶ Det nye helsearbeiderfaget er nå etablert som et nytt fag som skal erstatte omsorgsarbeiderfaget og hjelpepleierutdanningen. De første lærlingene i dette faget vil gå ut i lære høsten 2008.

3 Yrkesdeltakelse og type jobb

I dette kapitlet presenterer vi data fra undersøkelsen blant de som tok fagbrev i 2002 etter forutgående læretid. Kapitlet viser i hvilken grad de faglærte er sysselsatt og hvilken sammenheng det er mellom kompetansen de fikk gjennom fagbrevet og de jobbene de har og har hatt. Ettersom det er forskjeller mellom arbeidsmarkedene de faglærte går ut i, både når det gjelder yrkesstruktur og utviklingsveier, kan man tenke seg at det er forskjeller mellom fagene i hvordan fagbrevkompetansen oppleves brukt.

Yrkesdeltakelse

Et sentralt spørsmål er om fagopplæringen gir en kompetanse som fører til at man faktisk får jobb. En høy andel av de som tok fagbrev i 2002, var i arbeid høsten 2006. Av de 2000 personene som var trukket ut til å delta i spørreundersøkelsen, var 88,4 prosent registrert som sysselsatt i november 2006 i Statistisk sentralbyrås sysselsettingsregister. Til sammenligning var 70 prosent av befolkningen som helhet (i alderen 15–74 år) registrert som sysselsatt i samme periode (Statistisk sentralbyrå 2008). Utvalget i denne undersøkelsen består av personer som tok fagbrev i 2002, og de aller fleste er fremdeles i 20-årene. Det kan derfor være mer relevant å sammenligne sysselsettingsgraden blant fagarbeiderne med en snevrere aldersgruppe i befolkningen. Hvis vi begrenser oss til å se på sysselsettingsgraden i alderen 25 til 39 år, finner vi at 82,6 prosent i befolkningen i denne aldersgruppen var registrert i arbeid i 2006. Sysselsettingsgraden blant de faglærte er altså høyere enn i befolkningen ellers, også når vi tar høyde for alder.

Våren 2008 var det hele 90 prosent av de som svarte på undersøkelsen, som oppga at de hadde vært i et arbeidsforhold i løpet av de siste 30 dagene ved undersøkelsestidspunktet. Dette er en enda høyere yrkesdeltakelse enn det vi fant for hele bruttoutvalget for november 2006, men dette tallet er mer usikkert, fordi de som har svart på undersøkelsen kan ha en høyere yrkesdeltakelse enn de som ikke har svart. Av de faglærte som ikke er i arbeid, er flertallet studenter (6 prosent av alle som svarte), mens et lite mindretall på 3 prosent oppgir å være enten arbeidsledige eller trygdet/pensjonert. Med en så høy sysselsettingsgrad, er det ikke mulig å finne forskjeller mellom ulike typer fag i andelen som ikke er sysselsatt.

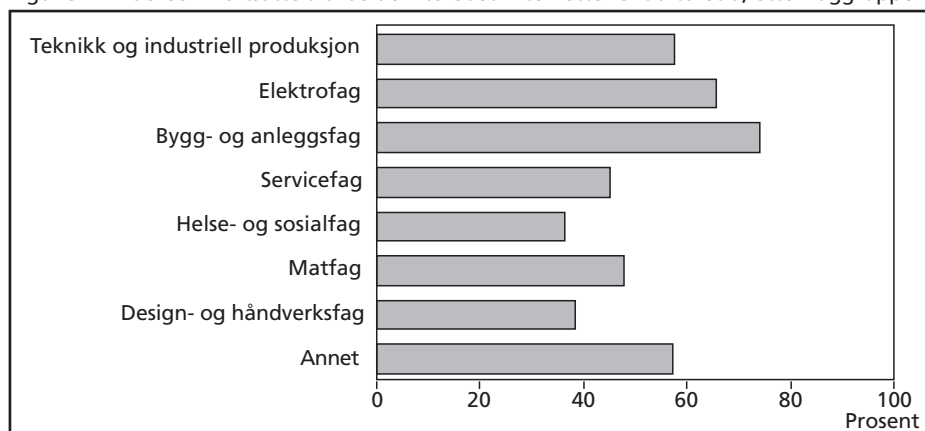
Det store flertallet av de faglærte har fast stilling, 7 prosent har midlertidig stilling og 6 prosent arbeider som selvstendig næringsdrivende. Til sammenligning viser tall fra Statistisk sentralbyrås arbeidskraftsundersøkelser at 11 prosent i aldersgruppen 25–39 år i arbeidslivet som helhet er midlertidig ansatt. Flere enn åtte av ti faglærte jobber i full stilling, og de fleste som jobber deltid, jobber i mer enn halv stilling. I likhet med i befolkningen ellers, er det mer vanlig for kvinner enn menn å jobbe mindre enn full stilling, men det er likevel flere kvinner og menn som jobber full stilling blant de faglærte sammenlignet med befolkningen som helhet.

Privat sektor sysselsetter klart flest i alle faggrupper, unntatt helse- og sosialfag, hvor tre av fire jobber i en kommune eller fylkeskommune. 77 prosent av de faglærte jobber i privat sektor og 18 prosent i kommunesektoren. Få faglærte er ansatt i staten (4 prosent).

Over en tredjedel av respondentene jobber i små virksomheter med under 20 ansatte. Fagarbeiderne fordeler seg for øvrig ganske jevnt på virksomheter av ulik størrelse, fra de små til virksomheter med over 200 ansatte.

De faglærte kommer seg relativt raskt ut i arbeid etter at de har mottatt fagbrevet. Etter tre måneder hadde 84 prosent av de som tok fagbrev i 2002 funnet seg arbeid. I overkant av halvparten (55 prosent) av de faglærte fortsatte å jobbe i lærebedriften etter at læretiden var over. Dette nyanserer det tradisjonelle synet om at bedriftene først og fremst tar inn lærlinger for å rekruttere arbeidstakere. Det er store forskjeller med hensyn til fagbakgrunn når det gjelder hvor vanlig det er å bli tilbudt jobb i lærebedriften. Mens 74 prosent innen bygg- og anleggsgfag fortsatte å jobbe i lærebedriften, gjelder det kun 36 prosent i helse- og sosialfag.

Figur 3.1 Andel som fortsatte å arbeide i lærebedriften etter endt læretid, etter faggruppe.



Forskjellene mellom faggruppene gjenspeiler trolig at motivasjonen for å ta inn lærlinger varierer i ulike deler av arbeidsmarkedet, og at fagkompetansen brukes ulikt.

Tradisjonelt har det viktigste motivet for å ta inn lærlinger vært å rekruttere arbeidskraft, særlig i privat sektor. I fagene i privat sektor fikk et flertall seg jobb der de var lærling, selv om det også her var en betydelig andel som ikke gjorde det. I offentlig sektor er en følelse av forpliktelse overfor ungdommene og utdanningssystemet ofte et vel så viktig motiv for å ta inn lærlinger som rekrutteringshensyn, i tillegg til at lærlingene er en arbeidskraftsressurs i selve læretiden (Hagen og Nyen 2006). I noen kommuner er det politiske vedtak om inntak av lærlinger, uten at det nødvendigvis er koblet til virksomhetenes rekrutteringsbehov. At man ikke nødvendigvis tenker rekruttering i sammenheng med inntak av lærlinger, kan også i noen grad ha sammenheng med at fagene ikke alltid leder fram til yrker med en etablert plass i virksomhetenes arbeidsdeling. Her har etablerte håndverksfag som murer, rørlegger, tømrer og så videre et fortrinn framfor nye fag innen helse og omsorg og service, som i større grad har måttet kjempe for en plass i arbeidslivet, i konkurranse med ufaglærte, høyere utdannede, og for helse- og omsorgsfagenes del også andre grupper med skolebasert opplæring på videregående nivå.

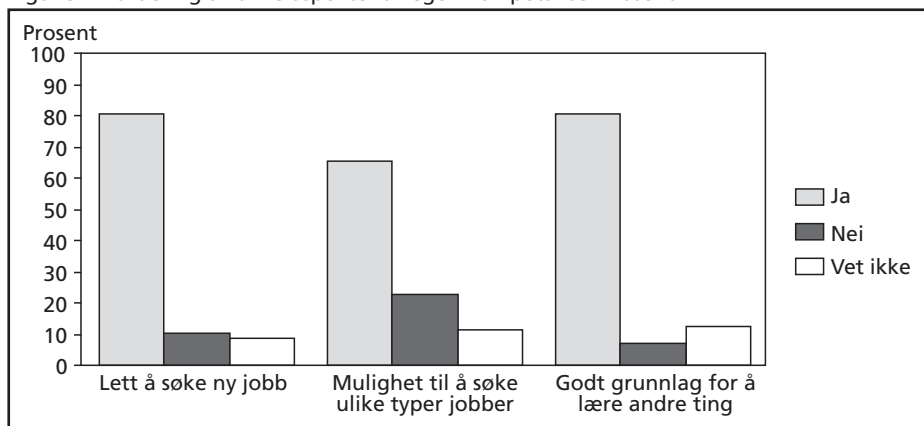
De faglærte er altså i større grad i inntektsgivende arbeid enn befolkningen som helhet, det store flertallet er fast ansatt og jobber i full stilling. Det er dermed tydelig at personer med fagbrev er etterspurt på arbeidsmarkedet i dag. Det er likevel problematisk å bruke sysselsettingsgraden alene som et mål på relevansen av fagkompetansen for arbeidslivet. Andelen sysselsatte vil være sterkt avhengig av de generelle konjunktorene i arbeidsmarkedet. Økonomien i Norge har vært preget av en sterk høykonjunktur i perioden vi har sett på, særlig de seneste to–tre årene. Dette gjør det lettere å finne arbeid, ikke minst for personer med fagbrev i fag innen sterkt konjunkturutsatte næringer som bygg og anlegg. Det er derfor ikke overraskende at vi finner en høy andel fagarbeidere i inntektsgivende arbeid. Hvorvidt fagopplæringen gir de faglærte en posisjon på arbeidsmarkedet som er robust også i nedgangstider i økonomien, er derimot vanskelig å si.⁷

Undersøkelsen inneholder også spørsmål som fanger opp de faglærtes egne oppfatninger av hvilket grunnlag fagkompetansen deres har gitt dem for å søke nytt arbeid. Også de subjektive vurderingene av kompetansens betydning for arbeidsmarkedsmulighetene vil imidlertid være preget av konjunktursituasjonen vi er inne i. De faglærte er overveiende positive når de vurderer sine muligheter på arbeidsmarkedet ut fra den kompetansen de har. Åtte av ti opplever at de har en kompetanse som gjør det lett for dem å søke ny jobb, og like mange mener deres kompetanse gir dem et godt grunnlag for å lære andre ting. Det er noen færre som mener kompetansen deres gir mulighet

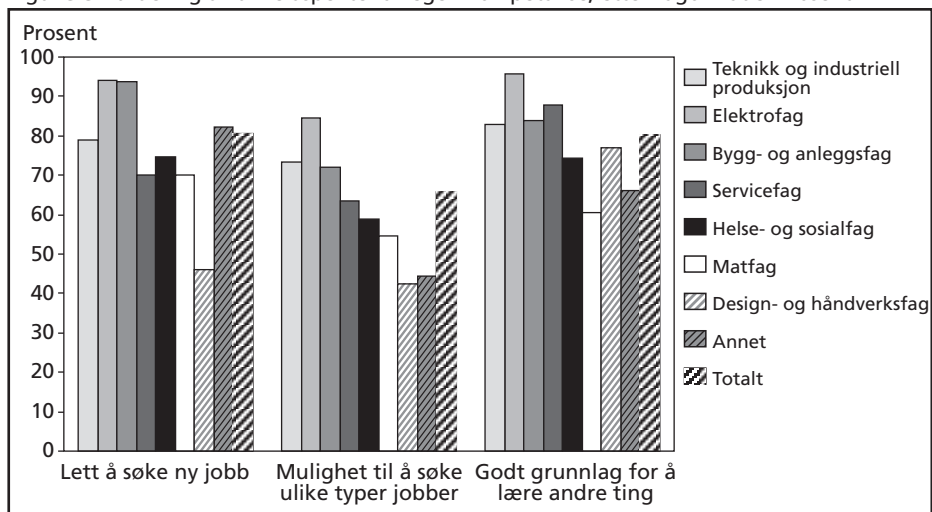
⁷ Det ville være interessant å se om det er forskjeller mellom fagene i dette, for eksempel om det er slik at fag som kvalifiserer til arbeid i yrkesspesifikke arbeidsmarkeder gir en mindre fleksibel kompetanse, som er mer sårbar i nedgangstider. Hvis dette var tilfellet, måtte man ta hensyn til at ulike bransjer i ulik grad er konjunkturutsatt.

til å søke ulike typer jobber, men flertallet (66 prosent) mener likevel at kompetansen deres ikke begrenser dem til kun én type jobb.

Figur 3.2 Vurdering av ulike aspekter av egen kompetanse. Prosent.



Figur 3.3 Vurdering av ulike aspekter av egen kompetanse, etter fagområde. Prosent.



Det er enkelte klare forskjeller mellom faggruppene når det gjelder vurderingen av egen kompetanse. Personer innen elektrofag og bygg- og anleggsgfag er de som i størst grad regner med at det vil være lett å søke samme type jobb. Sammen med industrifagene (teknikk og industriell produksjon) ligger de også høyest i andel som mener de har en kompetanse som gir mulighet til å søke ulike typer jobber. Når det gjelder vurderingen av mulighetene på arbeidsmarkedet, skiller personer med fagbrev innen design og håndverk seg ut som desidert mer negative enn andre. Særlig skiller de seg negativt ut ved

at under halvparten i disse fagene (46 prosent) mener de har en kompetanse som gjør det lett for dem å søke ny jobb. I de andre fagområdene er det om lag 70–90 prosent som mener det samme. Derimot skiller de med fagbrev i design og håndverk seg ikke ut fra gjennomsnittet av fag i vurderingen av om de har fått et godt grunnlag for å lære andre ting. Her er det matfagene som ligger lavest (61 prosent), mens servicefagene skårer relativt høyere her enn på de andre målene.

Relevans av fagbrevet

Et tilbakevendende spørsmål i diskusjoner omkring fagopplæringen er hva slags kunnskaper og ferdigheter som skal ligge til grunn for fagbrevet, og med det, avveiningen mellom breddekompetanse og spesialisert fagkompetanse, jamfør kapittel 1 og 2. Både gjennom Reform 94 og Kunnskapsløftet har det vært en utvikling i retning av å gjøre utdanningsprogrammene bredere, både tidlig i opplæringsløpet og ved fullført yrkeskompetanse. En av begrunnelsene for å ofre fagspesifikk kompetanse til fordel for breddekompetanse har vært at arbeidslivet er i rask endring, noe som fører til at kompetansekravene i fagene stadig endrer seg. Stadige teknologiske endringer fører ikke bare til nye kompetansekrav innen de ulike fagene, men det kan også bidra til at grensene mellom fagene flyttes eller blir mindre klare. Det har derfor vært et viktig mål for fag- og yrkesopplæringen å gi en kompetanse som kan være basis for videre læring, og som gjør de faglærte tilpasningsdyktige til kravene i arbeidslivet.

Når det gjelder diskusjonen om breddekompetanse kontra spesialisert fagkompetanse, er det viktig å undersøke i hvilken grad kompetansen fra fagbrevet oppfattes som relevant i dagens arbeidsliv. I hvilken grad bruker de faglærte kompetansen fra fagbrevet i arbeidet sitt? I hvilken grad går de inn og blir værende i arbeid som er spesialisert og nært knyttet til fagbrevkompetansen? Går de inn i nisjer i arbeidsmarkedet hvor deres formelle kompetanse gir et unikt fortrinn, eller konkurrerer de med ufaglærte, personer med høyere utdanning eller andre med utdanning på videregående nivå? I hvilken grad fungerer fagbrevet mer som en vei inn i et arbeidsmarked hvor jobbinnholdet ikke nødvendigvis er så nært knyttet til fagkompetansen? I hvilken grad fungerer det som et springbrett for å ta mer formell utdanning for å videreutvikle seg innenfor de delene av arbeidsmarkedet fagbrevet sikter seg inn mot? Noen deler av arbeidslivet er karakterisert av kvalifikasjonsstrukturer som krever en tilbakevending til utdanningssystemet for å kvalifisere seg for annet arbeid. Og endelig, i hvilken grad framstår fagbrevet som en blindvei for den enkelte, hvor man starter på nytt, enten med arbeid eller annen formell utdanning, som ikke har noen relasjon til fagbrevet?

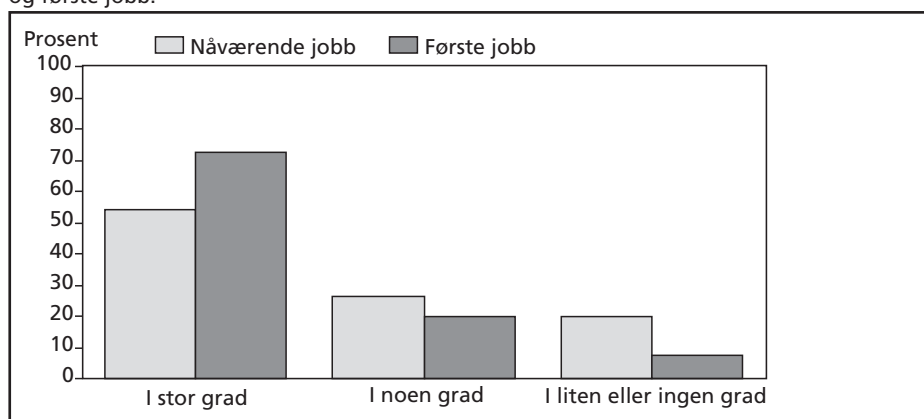
I overkant av sju av ti (73 prosent) oppgir at den første jobben de fikk etter at de hadde tatt fagbrev i stor grad var en jobb hvor de hadde bruk for fagkompetansen de har

fått gjennom fagopplæringen. Inkluderer vi i tillegg de som i noen grad mener de fikk bruk for fagkompetansen sin i sin første jobb etter fagbrevet, favner vi over ni av ti (92 prosent) av de med fagbrev fra 2002. Respondentene opplever dermed i overveiende grad at deres første jobb var relevant i forhold til utdanningen. Dette må sees i sammenheng med at over halvparten av de faglærte fortsetter i bedriften der de var i lære.

Personer med fagbrev innen servicefag og særlig informasjons- og datateknologi, opplever i langt mindre grad enn andre at deres første jobb er relevant i forhold til fagkompetansen de har fra fagbrevet. 44 prosent innen disse fagene opplevde at de i stor grad fikk brukt fagkompetansen sin i den første jobben, mens såpass mange som 21 prosent opplevde at de i liten eller ingen grad fikk brukt denne kompetansen i den første jobben. I de øvrige faggruppene er det færre enn 10 prosent som i liten eller ingen grad fikk bruk for fagkompetansen de hadde fått gjennom fagopplæringen. Noe av dette kan forklares med at det er færre i servicefagene som fortsetter der de var lærling enn gjennomsnittet, men det gjelder i enda større grad helse- og sosialfag og design- og håndverksfag, og i disse fagene får langt flere (henholdsvis 68 og 71 prosent) en jobb etter læretiden hvor de i stor grad får brukt fagkompetansen sin.

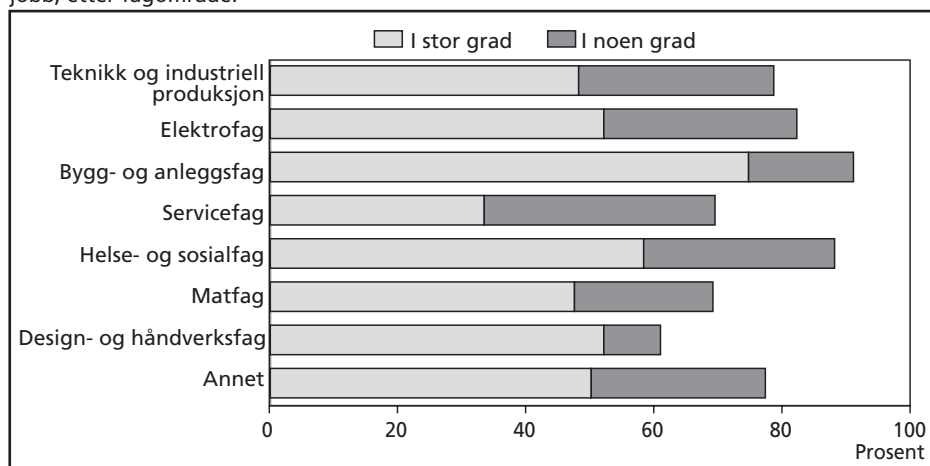
Når det gjelder jobben respondentene har i dag, er det færre som i stor grad mener de bruker fagkompetansen som ligger i fagbrevet. Hovedbildet er likevel at ganske mange i stor grad bruker fagkompetansen i sin nåværende jobb, seks år etter at de fikk fagbrevet. Over halvparten (54 prosent) svarer at de i stor grad bruker utdanningen i sin nåværende jobb. Åtte av ti oppgir at de enten i stor eller noen grad bruker fagkompetansen de fikk gjennom fagbrevet.

Figur 3.4 Andel som har bruk for fagkompetansen de har fått gjennom fagbrevet i nåværende og første jobb.



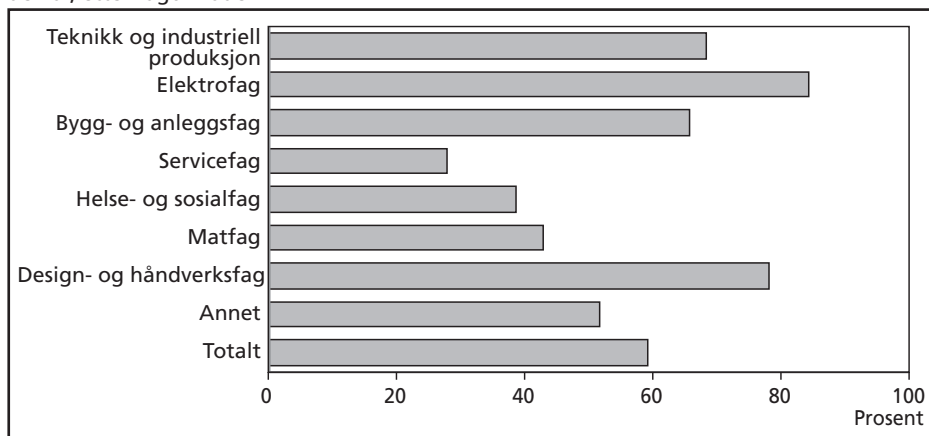
Det er særlig personer med fagbrev innen servicefag, matfag og design- og håndverksfag som i liten grad bruker den fagkompetansen de har i sin nåværende jobb. Innen matfagene og design- og håndverksfagene går en del etter hvert over til jobber hvor de i mindre grad bruker fagkompetansen sin enn de gjorde i sin første jobb etter avlagt fagprøve. I servicefagene ligger andelen som bruker fagkompetansen sin i jobben lavere enn gjennomsnittet både i den første jobben og i nåværende jobb.

Figur 3.5 Andel som i stor eller noen grad bruker fagkompetansen fra fagbrevet i sin nåværende jobb, etter fagområde.



Selv om det store flertallet bruker fagkompetansen i sin nåværende jobb, er det kun tre av ti (30 prosent) som mener de ikke kunne gjort jobben de har i dag uten fagbrevet. Det er med andre ord et mindretall som mener at fagbrevet var en nødvendig kompetansebakgrunn for at de kunne gjøre sin nåværende jobb. Dette gjelder også de som har jobber hvor de bruker fagkompetansen sin. Av de som mener at de i stor grad bruker fagkompetansen fra fagbrevet i jobben sin, oppgir nesten fire av ti at de ikke hadde trengt fagbrevet for å kunne gjøre jobben. Dette er en indikasjon på at de fleste faglærte er i en type jobb som det finnes flere kvalifikasjonsveier fram mot, og ikke er i nisjer av arbeidslivet hvor deres kompetanse gir et unikt fortrinn.

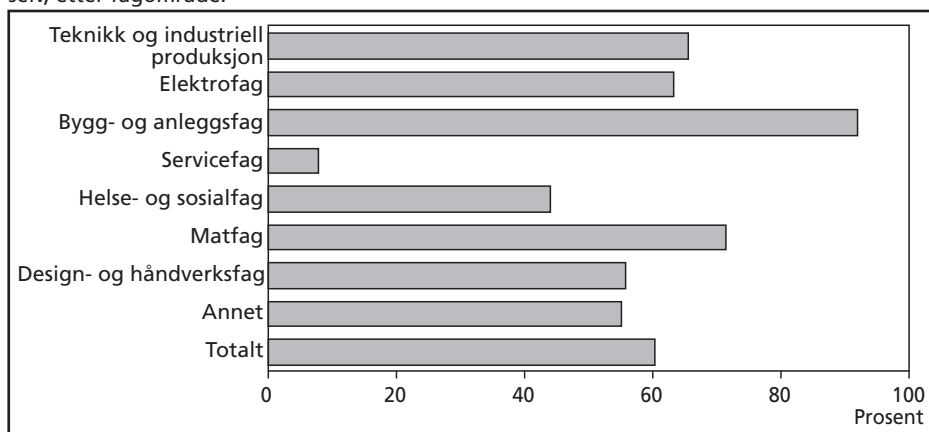
Figur 3.6 Andel som mener de ikke kunne gjort den jobben de har i dag uten det fagbrevet de har, etter fagområde.



Det er i elektrofagene og design- og håndverksfagene man finner flest som ikke kunne gjort jobben uten det fagbrevet de har. I tillegg til innholdet i kompetansen, kan formelle krav også spille en rolle for elektrofagene. I motsatt ende av skalaen er servicefagene, hvor kun et lite mindretall mener de ikke kunne gjort jobben uten fagbrevet.

I underkant av halyparten av de faglærte (42 prosent) mener at de fleste andre med samme type jobb har fagbrev i samme fag som dem selv (se figur 3.7). Her er det bygg- og anleggsgfagene som skiller seg ut, hvor hele 91 prosent mener at andre i samme type jobb som dem selv, har samme fagbrev. Også her skiller servicefagene seg markant ut i motsatt retning. Kun 6 prosent i disse fagene mener at de er i en type jobb hvor de fleste andre har samme fagbrev som dem selv.

Figur 3.7 Andel som mener at andre med samme type jobb har fagbrev i samme fag som en selv, etter fagområde.



Det er som nevnt rimelig å se spørsmålene om andre i samme type jobb har samme fagbrev og om man kunne gjort jobben uten fagbrevet, som uttrykk for hvorvidt man er i faglig spesialiserte jobber eller ikke. Likevel er det nyanser i hva de to spørsmålene fanger opp. Spørsmålet om andre i samme type jobb har samme fagbrev, fanger opp om fagbrevet fungerer som den vanlige kvalifikasjonsveien inn til denne typen jobb. Spørsmålet om man kunne gjort jobben uten fagbrevet, fanger opp mer den enkeltes subjektive vurdering av om arbeidsoppgavene er av en slik art at de kan læres på andre måter enn gjennom fagopplæringen. I tillegg kan det tenkes at det fanger opp formelle krav til denne typen kompetanse. Når byggfagene ligger høyt på det første spørsmålet, men ikke så høyt på det andre, kan det være et uttrykk for at det er en tradisjon innen byggebransjen for å rekruttere lærlinger og fagarbeidere til fagspesifikt arbeid, men at en del av fagutøverne mener at arbeidet også kan læres på annet vis, for eksempel gjennom praksis. Når det er motsatt for elektrofagene og design og håndverk, kan det være et uttrykk for at fagutøverne mener at fagopplæringen gir en kompetanse for visse typer stillinger som det er vanskelig å skaffe på annet vis.

Hvis vi kombinerer svarene på de to spørsmålene, får vi et uttrykk for de faglærte som er i jobber som er klart *fagspesifikke*. De er i nisjer av arbeidslivet hvor fagbrevet er den normale kvalifikasjonsveien, og hvor det ikke er lett å skaffe kompetansen på andre måter. Dette er de som har et arbeid som de ikke kunne gjort uten fagbrevet, og som vurderer at de fleste med samme typen jobb som dem selv, også har det samme fagbrevet. 21 prosent av respondentene har ifølge denne definisjonen et fagspesifikt arbeid. Andelen er høyest innen design- og håndverksfag (35 prosent), elektrofag (33 prosent) og bygg- og anleggsfag (29 prosent), mens den er svært lav innen servicefag (0 prosent) og innen helse- og sosialfag (8 prosent). Dette er en kvantitativ illustrasjon på at de nye lærefagene som kom i forbindelse Reform 94, ikke har klart å skape nye klart definerte nisjer i arbeidslivet for sine fag. De faglærte i disse fagene konkurrerer i stor grad med andre med annen utdanningsbakgrunn.

Når det gjelder hva slags utdanningsbakgrunn de fleste andre med samme jobb har, varierer det mellom fagene. Ser man alle fag under ett, fordeler svarene seg jevnt på alternativene «høyere utdanning» (20 prosent), «andre typer fagbrev» (24 prosent) og «andre typer videregående utdanning» (20 prosent). Noe færre oppgir «ingen utdanning utover grunnskole» (14 prosent).

For de faglærte innen gruppen teknikk og industriell produksjon er det særlig andre fagbrev som er en alternativ kvalifikasjonsvei til den type jobb man har selv. Det kan tolkes som at grensene mellom fagene i arbeidslivet her ikke er like skarpt definert som i for eksempel bygg- og anleggsfagene. Samtidig har man i industrien en fagarbeidertradisjon som gjør det naturlig å rekruttere folk med fagbrev. Innen elektrofagene er også andre typer fagbrev en ganske vanlig kompetansebakgrunn, men det er dessuten et innslag av personer med høyere utdanning. Dette må sees i sammenheng med at mange med fagbrev i elektrofag selv tar høyere utdanning, jmfør kapittel 4. Det kan derfor

være at fagbrevet for dem har fungert som et grunnlag for å ta høyere utdanning, og at det er den høyere utdanningen som er inngangsbilletten til den typen jobb de har i dag. Det samme gjelder tilsynelatende de som tok fagbrev i et servicefag. Mange av disse har tatt høyere utdanning og er i en type jobber hvor andre har høyere utdanning. Ser man nærmere på hva slags type utdanning de har tatt, kan det likevel se ut som en del av disse har startet opp på nytt, og at fagbrevet var et blindspor. Også andre typer videregående opplæring er en vanlig kompetansebakgrunn i jobbene som de med fagbrev i servicefag har. Det har i liten grad vært tradisjon for å rekruttere faglært arbeidskraft i helse- og omsorgssektoren, selv om man har prøvd å bygge det opp (Høst 2002). Faglærte innen helse og sosial skiller seg klart ut fra alle andre faggrupper ved at nesten tre av ti er i jobber som det er vanlig at folk uten annen opplæring enn grunnskolen også har. Samtidig er helse- og sosialfag i tillegg den gruppen hvor flest (nær fire av ti) sier at andre i samme type jobb gjerne kan ha høyere utdanning. I motsetning til de andre faggruppene hvor mange med høy utdanning har samme type jobb, deltar de faglærte i helse og sosial ganske sjelden i høyere utdanning selv. Når faglærte innen helse- og sosialfag er i jobber som også folk med høyere utdanning har, er det derfor som regel ikke fordi de også selv har tatt høyere utdanning.

Mens noen jobber er tett koblet til kompetansen fra fagbrevet, er et annet ytterpunkt personer som er i jobber hvor fagbrevet framstår som lite relevant for nåværende jobb. Dette er personer som i liten eller ingen grad bruker kompetansen fra fagbrevet i arbeidet, og som mener at andre med samme type jobb ikke har samme fagbrev som dem selv. 17 prosent av respondentene har et slikt arbeid. Over en av fire med fagbrev innen fagområdene design- og håndverksfag, matfag og servicefag er i slikt arbeid.

Man kan ikke ut fra dette uten videre fastslå at fagbrevet for disse gruppene har vært en blindvei. Det kan være at fagbrevet har vært en inngangsport til en del av arbeidslivet, hvor de har hatt mulighet for å utvikle annen type kompetanse, for eksempel innen ledelse eller på andre områder. Om lag halvparten av denne gruppen gikk ut i en jobb etter oppnådd fagprøve, hvor de i stor grad fikk brukt fagkompetansen sin. Noen av disse har deltatt i formell utdanning på videregående nivå og høyere nivå etter den tid, og kvalifisert seg bort fra det området som fagbrevet ledet mot. For disse framstår fagbrevet som en blindvei, og det samme gjelder gruppen som aldri har vært i en jobb hvor de har brukt fagkompetansen sin. En annen del av de som ikke bruker fagkompetansen kan imidlertid ha kommet inn i nokså åpne arbeidsmarkeder, og gjennom arbeidet ha skaffet seg en kompetanse som har gitt grunnlag for andre typer jobber. Dette er faglærte som brukte kompetansen i sin første jobb, ikke tok mer formell utdanning, og i dag har en jobb hvor de ikke bruker kompetansen fra fagbrevet. For disse vil det være urimelig å karakterisere fagbrevet som en blindvei til arbeidslivet.

Flertallet av de faglærte (om lag 60 prosent) befinner seg i en mellomposisjon mellom de to ytterpunktene som er at man har et klart fagspesifikt arbeid eller at man ikke bruker fagkompetansen i det hele tatt. De fleste av disse mener de bruker kompetansen

fra fagbrevet i den jobben de har i dag, seks år etter, og mange i stor grad. Likevel er fagbrevet bare en av flere kvalifikasjonsveier til den jobben de har. Flertallet i denne gruppen opplever også at de kunne ha gjort jobben uten det fagbrevet de har.

De fleste (64 prosent) som tok fagbrev i 2002 jobber sammen med andre som har samme fagbrev som dem selv. De er med andre ord på en arbeidsplass hvor det er et visst faglig miljø rundt deres fag. Dette gir større grobunn for å beholde en faglig identitet i arbeidslivet. Som ventet, er det særlig i fag hvor mange er i fagspesifikke jobber at man jobber sammen med andre med samme fagbrev. Det gjelder byggfagene (86 prosent), men også i elektrofagene (68 prosent), helse- og sosialfagene (65 prosent), teknikk og industriell produksjon (64 prosent) og matfagene (48 prosent) er det mange som jobber sammen med andre som har samme fagbrev. Lavest andel finner man i servicefagene (16 prosent). I øvrige faggrupper er det rundt en tredjedel som jobber sammen med andre med samme fagbrev.

4 Deltakelse i kompetanseutvikling

Debatten som dreier seg om balansen mellom breddekompetanse og fagspesifikk kompetanse i fagopplæringen handler blant annet om hvorvidt elevene besitter den kompetansen som arbeidslivet finner nødvendig når de mottar fagbrev. Må arbeidsgiverne bruke betydelige ressurser på tilleggsopplæring når de tar inn ferske fagarbeidere, kan det være et tegn på at fagopplæringen ikke ruster elevene og læringene godt nok for arbeidslivet. På den annen side vil de fleste former for arbeid innebære betydelig læring, både i form av uformell læring gjennom praktisk arbeid, men også gjennom mer organisert opplæring og kursing. I tillegg er det en mulighet for å gå tilbake til utdanningssystemet for å utdanne seg videre eller begynne på noe nytt. Vi vil her se på om de faglærte opplever at de har skaffet seg nye ferdigheter og kunnskaper de kan bruke i arbeidslivet, og på hvilke områder de har opplevd kompetanseutvikling. Videre vil vi se på deltakelse i formelle kompetanseutviklingstiltak og undersøke mer spesifikt hvor vanlig det er å ta mer utdanning utover fagbrevet.

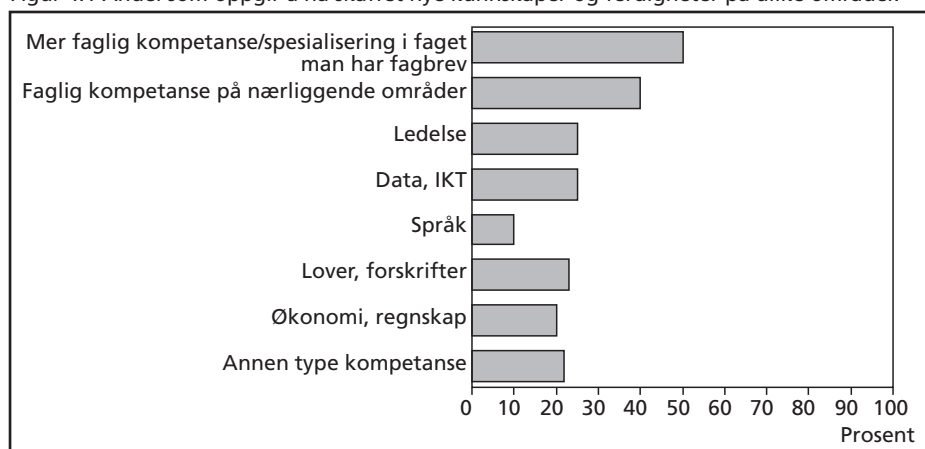
Over halvparten (57 prosent) av fagarbeiderne mener at de i stor grad har skaffet seg nye kunnskaper og ferdigheter som de kan bruke i arbeidslivet siden de tok fagbrev i 2002. Kun 6 prosent oppgir at de liten eller ingen grad har skaffet seg nye kunnskaper og ferdigheter. Det er dermed tydelig at det skjer en betydelig kompetanseutvikling også etter at fagarbeiderne kommer ut i arbeidslivet. Personer med fagbrev innen helse- og sosialfag, matfag og design- og håndverksfag opplever i mindre grad enn andre at de har ervervet seg nye kunnskaper og ferdigheter som de kan bruke i arbeidslivet. Ikke overraskende mener de som er i jobber hvor de ikke bruker fagkompetansen, i større grad enn andre at de har fått nye kunnskaper og ferdigheter som de kan bruke i arbeidslivet. Det er rimelig å anta at de som ikke bruker fagkompetansen sin i større grad har vært nødt til å omskolere seg for å tilpasse seg sitt nåværende arbeid, og flere enn seks av ti (63 prosent) i denne gruppen oppgir i stor grad å ha skaffet seg nye kunnskaper og ferdigheter som de kan bruke i arbeidslivet.

På hvilke områder er det de faglærte opplever kompetanseutvikling? Av tabell 4.1 ser vi at det vanligste er å fortsette kompetanseutviklingen innenfor samme fagområde som det man har fagbrev i (50 prosent), eller på et nærliggende faglig område (40 prosent). Rundt en av fire faglærte har fått mer kunnskap om ledelse, data/IKT eller lover og forskrifter. Omtrent halvparten av respondentene nevner flere enn ett område der de har fått ny kunnskap.

Personer som er i fagspesifikke jobber oppgir oftere enn andre at de har fått mer kompetanse i det faget de har fagbrev. Dette er personer som oppgir at andre i samme type jobb har samme fagbrev som dem selv, og at de ikke kunne gjort jobben de har uten fagbrevet. Nesten åtte av ti med fagspesifikke jobber har fått mer faglig kompetanse i det faget de har fagbrev, mens det samme gjelder halvparten i gruppen som ikke tilhører noen av de to ytterpunktene når det gjelder relevans av fagbrevet (personer som ikke har fagspesifikke jobber, men som likevel har arbeid som er relatert til fagkompetansen). Personer med fagspesifikke jobber oppgir dessuten at de har fått mer faglig kunnskap på nærliggende områder, også i noe større grad enn personer som ikke i samme grad benytter fagbrevet i det daglige arbeidet. At halvparten av de med fagspesifikke jobber mener de har opparbeidet seg kompetanse på nærliggende faglige områder, viser at selv de som i stor grad arbeider innenfor fagområdet de tok fagbrev i, opplever at oppgavene i arbeidslivet krever en bredere kompetanse.

Det er særlig innenfor elektrofag og bygg- og anleggsfag vanlig å opparbeide seg mer faglig kompetanse innenfor fagfeltet sitt, over 60 prosent med fagbrev i disse fagene oppgir at de har fått mer kompetanse i det faget de har fagbrev. I elektrofag og teknikk og industriell produksjon har også i overkant av eller nær halvparten skaffet seg kunnskap på nærliggende fagområder.

Figur 4.1 Andel som oppgir å ha skaffet nye kunnskaper og ferdigheter på ulike områder.



Det er naturlig at fagarbeiderne fortsetter å lære mer om faget sitt gjennom praktisk arbeid også etter at de har fått fagbrev. De fleste jobber innebærer betydelig uformell læring. Men i hvilken grad deltar personer med fagbrev i organiserte kompetanseutviklingstiltak? Det store flertallet av respondentene har deltatt i en eller annen form for opplæring, kurs eller seminar siden de tok fagbrevet i 2002. Det er vanligere for faglærte å delta i kompetanseutviklingstiltak enn det er for den yrkesaktive befolkningen

som helhet. Ser vi kun på de siste tolv månedene, er det 64 prosent av fagarbeiderne som har deltatt i en form for kurs, seminar eller opplæring. Til sammenligning har i underkant av halvparten av den arbeidsaktive delen av befolkningen deltatt i kurs eller annen opplæring det siste året (Bråthen m.fl. 2007). Det er særlig elektrofagene og helse- og sosialfag som utmerker seg ved at det store flertallet har deltatt på kurs, seminarer eller opplæring i løpet av de siste tolv månedene.

Nesten 40 prosent har deltatt på sertifiseringskurs etter at de tok fagbrevet. Det er i all hovedsak de som er i relevante jobber i forhold til fagbrevet som tar sertifiseringskurs. Sertifiseringskurs er mest vanlig innen fagområdene teknikk og industriell produksjon, elektrofag og bygg- og anleggsgfag, og over halvparten med slik fagbakgrunn har deltatt på sertifiseringskurs.

I tillegg til kurs, seminarer og opplæring, er en mulig vei til videre kompetanseutvikling å gå tilbake til utdanningssystemet. Tre av ti personer med fagbrev fra 2002 har i perioden etter at de tok fagbrev tatt mer formell utdanning. De har dermed enten tatt høyere utdanning, utdanning på fagskolenivå eller utdanning på videregående skolenivå. Personer som ikke bruker fagkompetansen i sin nåværende jobb tar oftere enn andre ytterligere utdanning. Nær halvparten av de som i liten grad bruker fagkompetansen sin, har gått tilbake til skolebenken, og den tilsvarende andelen i resten av utvalget er på 23 prosent, altså halvparten så mange. Det kan dermed virke som om denne gruppen bruker formell opplæring for «å utdanne seg bort» fra sitt opprinnelige fagområde. Det er mye mindre vanlig å gå tilbake til utdanningssystemet blant de med fagspesifikke jobber, i denne gruppen har to av ti tatt ytterligere utdanning. Den store gruppen som ligger mellom de to ytterpunktene med hensyn til relevansen av fagbrevet i det nåværende arbeidsforholdet, skiller seg ikke ut i en bestemt retning når det gjelder i hvilken grad de faglærte har tatt formell kompetanse, og 24 prosent i denne gruppen har tatt høyere utdanning.

At det faktisk er noen med fagspesifikke jobber i dag som har tatt utdanning utover fagbrevet, tyder på at utdanningssystemet også brukes som en videre kvalifisering innen det samme fagfeltet, og ikke bare for å kvalifisere seg til noe annet. Om vi ser mer generelt på fagarbeidere som i stor eller noen grad bruker fagkompetansen i sin nåværende jobb, finner vi at i overkant av to av ti har tatt mer utdanning. Dette er altså personer som, i det minste i noen grad, har en jobb som er relevant i forhold til fagbrevet, og inntrykket er derfor at utdanningssystemet av noen brukes som en kvalifikasjonsvei for å utvikle seg i arbeidslivet innen det samme fagområdet som de har fagbrev i.

Det er store forskjeller mellom de ulike fagretningene når det gjelder hvor vanlig det er å ta mer utdanning etter fagbrevet. Servicefagene og elektrofagene utmerker seg ved at rundt halvparten av de faglærte har tatt mer utdanning. I bygg- og anleggsgfag og helse- og sosialfag er det derimot færre enn to av ti som har tatt mer utdanning. I de resterende faggruppene har færre enn tre av ti fortsatt i utdanningssystemet. Forskjel-

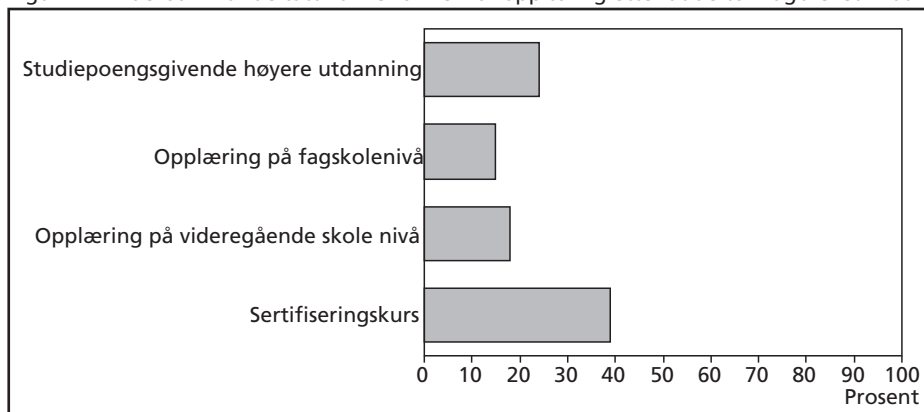
lene mellom faggruppene opprettholdes selv når vi ser bort fra de som trolig har gått tilbake til utdanningssystemet for å utdanne seg bort fra sitt opprinnelige fagområde.

På hvilket nivå tar de faglærte ytterligere utdanning? 25 prosent av de faglærte har tatt høyere utdanning som gir studiepoeng. Det er særlig personer med fagbrev i servicefag som går videre for å ta høyere utdanning, og mer enn 40 prosent innen denne faggruppen har tatt studiepoenggivende kurs. 33 prosent av de faglærte innen elektrofag har tatt høyere utdanning, noe som også er en høyere andel enn det vi finner i de andre faggruppene.

Det er først og fremst personer med fagbrev innen teknikk og industriell produksjon, elektrofag, bygg- og anleggsgfag og i gruppen annet som tar utdanning på fagskolenivå. To av ti i disse faggruppene har tatt utdanning på fagskolenivå etter fagbrevet, mens andelen er fra 0 (for servicefag) til 10 prosent i de andre faggruppene.

18 prosent av de faglærte har gått tilbake og tatt mer utdanning på videregående skolenivå. Det er mer vanlig å ta ytterligere videregående opplæring blant personer med fagbrev i elektrofag og servicefag. Halvparten av de som har tatt mer opplæring på videregående skolenivå etter fagbrevet, har tatt allmenn påbygning for å få studiekompetanse.

Figur 4.2 Andel som har deltatt i ulike former for opplæring etter at de tok fagbrevet i 2002.



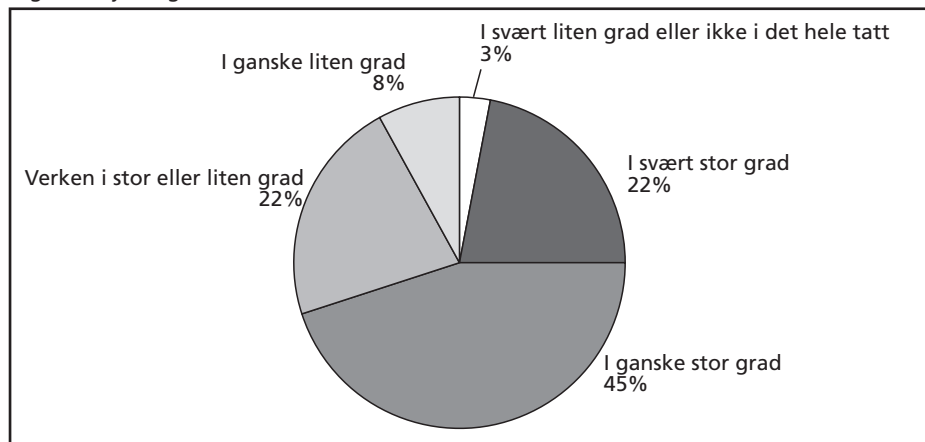
Som nevnt, kan det synes som om flere bruker formell opplæring til å utdanne seg «bort» fra sitt opprinnelige fagområde. Det er mer vanlig å ha tatt opplæring på videregående eller høyere nivå blant de som i liten grad bruker kompetansen i fagbrevet, og utdanningen som tas er i all hovedsak ikke relatert til innholdet i fagbrevet. 25 prosent av de med fagspesifikk jobb har tatt formell utdanning på fagskolenivå, mens det er mindre vanlig i denne gruppen å ta høyere utdanning eller gå tilbake til videregående opplæring. Halvparten av de som er i en jobb som er nært knyttet til fagbrevet har deltatt på sertifiseringskurs, og slike kurs er, som nevnt over, mest vanlig blant faglærte som er i arbeid som er relevant i forhold til fagbrevet.

5 Læringskrav og læringsbehov i jobben

Fag- og yrkesopplæringen skal gi en kompetanse som skal være relevant for fagarbeiderne gjennom en hel karriere. Det betyr at den skal gi et kunnskapsgrunnlag for et arbeidsmarked så mye som 30 år fram i tid, et arbeidsmarked ingen med sikkerhet vet hvordan kommer til å se ut. Det har derfor blitt lagt vekt på å gi elevene og lærlingene en kompetanse som gjør dem i stand til å tilpasse seg en stadig omskiftende arbeidshverdag og som gir et godt grunnlag for å erverve ny kunnskap. Det er dermed relevant å spørre i hvilken grad oppfatningen av et arbeidsmarked med økende endringstakt stemmer med de faglærtes erfaring. I dette kapitlet vil vi se nærmere på hvordan fagarbeiderne oppfatter kravene til kompetanseutvikling i arbeidslivet. Hva slags type læringskrav møter fagarbeiderne, er det snakk om videreutvikling innenfor det samme fagområdet eller er de i økende grad nødt til å opparbeide seg kunnskaper på helt andre felt?

Personer med fagbrev opplever i stor grad nye læringskrav i jobben, og to av tre mener at jobben i svært stor eller ganske stor grad krever at de stadig må lære noe nytt eller sette seg inn i nye ting. De faglærte opplever dermed læringskrav i jobben på linje med resten av den yrkesaktive befolkningen (Bråthen m.fl. 2007). Det er spesielt i fagområdene teknikk og industriell produksjon og elektrofagene at de faglærte mener de stadig må lære noe nytt. Dette er samtidig blant de fagområdene hvor det er betydelig grad av kompetanseutvikling også etter at fagbrevet er tatt.

Figur 5.1 I hvilken grad jobben krever at respondentene stadig må lære noe nytt eller sette seg inn i nye ting. Prosent.

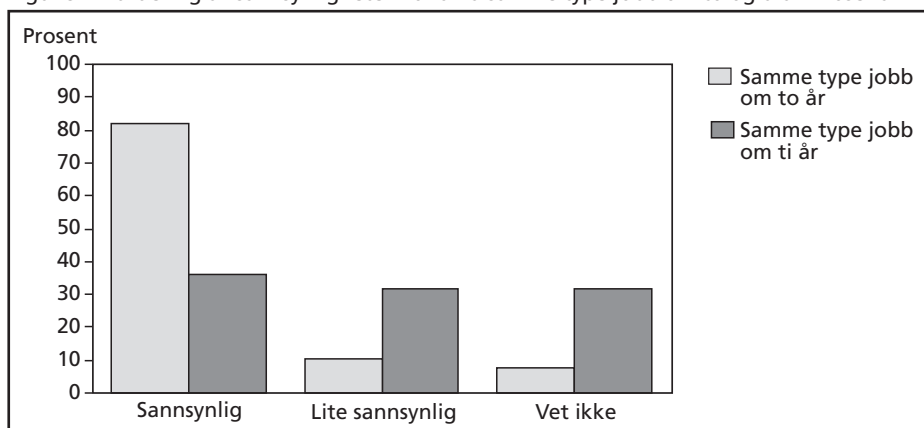


Endringene i arbeidslivet dreier seg ofte om større omstillinger på virksomhetsnivå. Mer enn halvparten av fagarbeiderne (53 prosent) har vært gjennom omstillinger eller endringer på arbeidsplassen i løpet av de siste tre årene som har ført til behov for å skaffe seg nye kunnskaper og ferdigheter. Faglærte innen teknikk og industriell produksjon har i større grad opplevd omstillinger enn andre, og 68 prosent med denne fagbakgrunnen oppgir at de har vært gjennom omstillinger og endringer som har ført til nye læringskrav de siste tre årene. Også godt over halvparten med fagbrev i elektrofag og servicefag har vært gjennom større endringer.

I tillegg til at arbeidstakere og bedrifter møter krav om tilpasning og læring, er arbeidsstyrken også mobil, og det er ikke uvanlig å ha flere jobber bak seg. 70 prosent av de faglærte har hatt mer enn ett arbeidsforhold siden de tok fagbrev i 2002, mens 35 prosent har hatt tre eller flere arbeidsforhold. Av de som har hatt flere jobber, har litt over halvparten (59 prosent) hatt forskjellige typer arbeidsoppgaver i de ulike jobbene. Ikke overraskende oppgir flertallet av de med fagspesifikke jobber at de stort sett har hatt samme type arbeidsoppgaver, mens de faglærte som i liten grad bruker kompetansen fra fagbrevet, har hatt forskjellige typer arbeidsoppgaver i de ulike jobbene sine. Det er likevel ikke uvanlig å ha hatt ulike typer arbeidsoppgaver selv om man holder seg innenfor sitt eget fagfelt. Blant de som opplever at både deres første og nåværende jobb er relevant jobb i forhold til fagbrevet, oppgir i underkant av fire av ti at de har hatt forskjellige typer arbeidsoppgaver.

På lang sikt er det også mange av de faglærte som åpner for at de er i en annen type jobb enn nå. Selv om 82 prosent anser det som sannsynlig at de fremdeles vil ha samme type jobb som i dag om to år, synker andelen til 36 prosent når fagarbeiderne blir bedt om å tenke ti år fram i tid. Det er viktig å presisere at ti år er en lang tidshorisont, og nesten en tredjedel av de faglærte svarer at de ikke vet om de vil være i samme type jobb så langt fram i tid. Det er noen forskjeller med hensyn til fagbakgrunn. Bygg- og anleggsfag utmerker seg ved at flere med slik fagbakgrunn anser det som sannsynlig at de vil beholde samme type jobb, både i nær og fjern framtid (henholdsvis 91 og 48 prosent). Personer med bakgrunn fra matfag og design- og håndverksfag er mer tvilende til om de vil fortsette med samme type jobb, og 20 prosent i begge grupper svarer at de ikke vet om de vil ha samme type jobb om to år. På lang sikt er det igjen matfagene, i tillegg til servicefagene, hvor de faglærte i liten grad regner med å fortsette i samme type jobb.

Figur 5.2 Vurdering av sannsynligheten for å ha samme type jobb om to og ti år. Prosent.

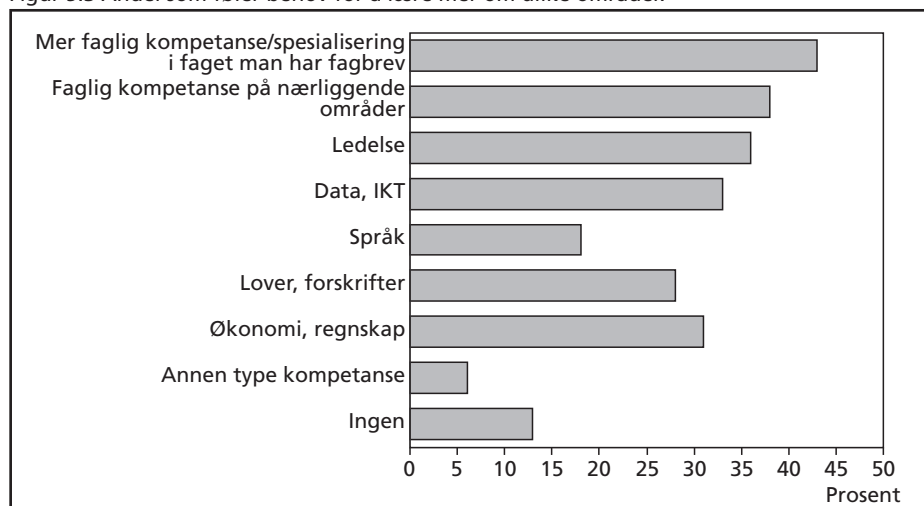


Det store flertallet av personer med fagbrev befinner seg altså i jobber hvor de møter stadig nye læringskrav, og mange har vært gjennom omstillingsprosesser som fører til krav om kompetanseutvikling. I tillegg ser det ut til at fagarbeiderne ønsker å være mobile og ikke nødvendigvis ser for seg å bli i samme type jobb i framtiden. Dette bekrefter langt på vei bildet av at det er viktig for de faglærte å ha med seg et godt grunnlag for videre læring. I kapittel tre så vi at åtte av ti faglærte mener de har en kompetanse som gir dem et godt grunnlag for å lære nye ting. Svært få mener at de ikke har et godt grunnlag for videre kompetanseutvikling (7 prosent), mens en større andel er usikre (13 prosent, se figur 3.2 i kapittel 3).

Siden de faglærte i stor grad er stilt overfor læringskrav, er det ikke overraskende at det store flertallet mener det er områder de har behov for å lære mer om. 85 prosent av de faglærte nevner minst ett område de føler behov for å lære mer om. Ser vi på opplevde læringsbehov i forhold til fagbakgrunn, er det særlig personer med bakgrunn fra matfag som skiller seg ut, ved at de i mindre grad enn andre oppgir noen læringsbehov.

På hvilke områder er det respondentene selv føler at de har behov for mer kompetanse? Det området fagarbeiderne nevner hyppigst i forbindelse med læringsbehov er ytterligere kompetanse i det faget de har fagbrev i. Det er dermed en betydelig andel som ikke føler seg utlært i faget sitt selv seks år etter at de fikk fagbrev. Også faglig kompetanse på nærliggende områder og innenfor ledelse nevnes hyppig i forbindelse med læringsbehov. Vi ser at de områdene hvor de faglærte opplever et læringsbehov, stemmer godt overens med hvilke områder de oppgir å ha fått mer kompetanse på (jamfør kapittel 4).

Figur 5.3 Andel som føler behov for å lære mer om ulike områder.



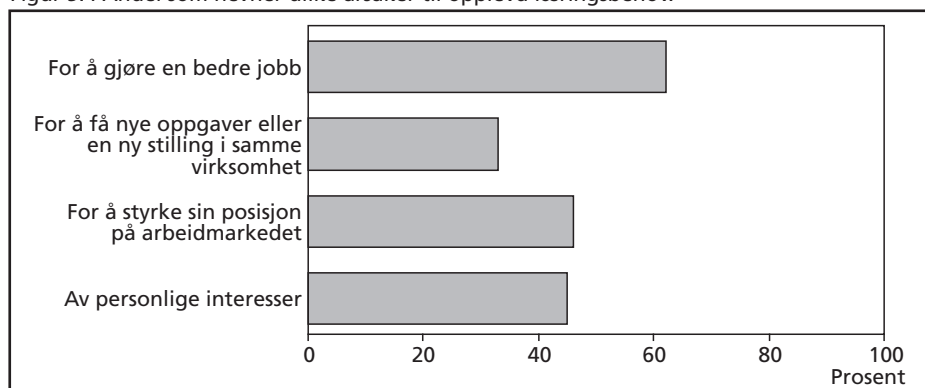
Av tabell 5.1 ser vi at det er betydelige forskjeller mellom de ulike faggruppene når det gjelder hvilke læringsbehov de faglærte opplever. Grovt sett kan vi skille mellom to grupper. De faglærte innen teknikk og industriell produksjon, elektrofag, bygg- og anleggsgfag, helse- og sosialfag og design- og håndverksfag føler først og fremst behov for mer faglig kompetanse på eget eller nærliggende fagområder. Innen servicefag, matfag og i annet-gruppen, er ledelse og økonomi og regnskap de vanligste områdene å føle et læringsbehov på.

Tabell 5.1 Andel som føler behov for å lære mer om ulike områder, etter fagbakgrunn. Prosent.

	Mer faglig kompetanse i faget man har fagbrev	Faglig kompetanse på nærliggende områder	Ledelse	Data, IKT	Språk	Lover, forskrifter	Økonomi, regnskap	Annen type kompetanse	Ingen	N
Teknikk og industriell produksjon	47	40	33	39	26	28	27	7	16	96
Elektrofag	50	52	40	31	21	31	27	6	12	101
Bygg- og anleggsgfag	45	34	41	30	13	41	41	1	8	86
Servicefag	21	26	52	29	19	31	43	2	17	42
Helse- og sosialfag	49	46	17	30	11	19	10	7	11	89
Matfag	30	28	40	30	13	15	34	4	26	47
Design- og håndverksfag	62	46	19	38	12	4	27	23	0	26
Annet	30	23	45	36	20	38	52	7	12	69
Total	43	38	36	33	18	28	31	6	13	556

Den viktigste grunnen til at folk føler et læringsbehov er at de ønsker å kunne gjøre en bedre jobb. Også ønsket om å styrke sin posisjon på arbeidsmarkedet og rene personlige interesser er viktige motivasjonsfaktorer for ønsket om å lære mer. Det er ikke store forskjeller i årsaken til læringsbehov ut fra hvilke læringsbehov som er nevnt.

Figur 5.4 Andel som nevner ulike årsaker til opplevd læringsbehov.



6 Oppsummering

Et hovedinntrykk fra undersøkelsen er at fagopplæringen gir en kompetanse som er etterspurt i norsk arbeidsliv. Det store flertallet av de som tar fagbrev, er i jobb, og de aller fleste får jobber der de får brukt kompetansen de har fått gjennom fagopplæringen. Samtidig kommer det klart fram at fagbrevet ikke er et uttrykk for at man er ferdig utlært. Omfanget av kompetanseutvikling er stort også i årene etter avlagt fag- eller svenneprøve, og i likhet med arbeidstakere for øvrig, opplever flertallet av fagarbeiderne at jobben krever at man stadig må skaffe seg ny kompetanse.

Undersøkelsen viser samtidig at det er klare forskjeller mellom ulike fag og fagområder når det gjelder hvordan fagkompetanse rekrutteres, utvikles og brukes.

En gruppe fagarbeidere befinner seg i utpreget fagspesifikke jobber. Disse er i nisjer i arbeidslivet der fagbrevet er den vanligste veien inn i yrket, og hvor det er vanskelig å skaffe seg kompetansen på andre måter enn gjennom fagopplæringen. I denne gruppen finner vi særlig faglærte innen design- og håndverksfag, elektrofag og bygg- og anleggsgfag. Kompetanseutvikling etter avlagt fagbrev i denne gruppen er i stor grad preget av ytterligere fordypning og spesialisering innenfor eget fagområde, men også faglig kompetanse på nærliggende områder. Videre opplever en høy andel å ha behov for ytterligere kompetanse på eget område. Et annet kjennetegn ved denne gruppen er at en forholdsvis høy andel regner med å være i det samme yrket også i framtiden. Dels kan dette forstås som en klar identifikasjon med faget og yrket hos den enkelte, dels som et uttrykk for at denne gruppen befinner seg i en del av arbeidsmarkedet med klare yrkesspesifikke trekk, der faget har en definert posisjon, og der det også er muligheter for videre kvalifisering og utvikling innen faget.

En annen hovedgruppe har gått inn i yrker med høy endrings- og omstillingstakt og store krav om å lære seg nye ting i jobben. I denne gruppen er det et stort omfang av kompetanseutvikling også etter avlagt fagbrev. I tillegg til mer kompetanse på eget fagområde, er det her også en stor andel som har skaffet seg faglig kompetanse på nærliggende områder. Grensene mellom fagene er mindre klart avgrenset enn i de fagspesifikke jobbene, noe som blant annet kommer til uttrykk ved at personer som utfører samme type jobb ikke nødvendigvis har den samme fagutdanningen. Innenfor denne gruppen finner vi særlig fagarbeidere innenfor teknikk og industriell produksjon, men også innen elektrobransjen. Den delen av arbeidslivet som denne gruppen går inn i, har yrkesspesifikke trekk, men også trekk fra interne arbeidsmarkeder med mulighet for videre utvikling gjennom intern opplæring. Fagopplæringen har en sterk forankring,

noe som viser seg ved at ulike typer fagbrev er en vanlig kompetansebakgrunn. En del har også tatt mer formell utdanning i form av fagskole eller høyere utdanning, noe som viser at fagbrevet også kan være utgangspunktet for videre utdanning.

Den tredje gruppen bærer preg av å ha gått inn i en del av arbeidsmarkedet der fagopplæringen foreløpig har en svakere forankring enn i de to første gruppene. Det viser seg blant annet ved at det er mindre vanlig å få tilbud om jobb etter endt læretid, og at fagopplæringen heller ikke er den vanligste veien inn i yrket. De mest utpregede eksemplene finner vi blant fagarbeidere i helse- og sosialfagene. Kompetansen man har fått gjennom fagopplæringen oppleves som relevant i forhold til jobben, men andre med samme type jobb kan likevel være både ufaglærte og personer med høyere utdanning. Fagarbeiderne i denne gruppen opplever behov for mer kompetanse både innen eget fagområde og på nærliggende fagområder, og mange deltar i kompetanseutvikling på disse feltene. Også i denne gruppen finner vi en forholdsvis høy andel som regner med å være i samme type jobb i framtiden. Det tyder på at dette er personer som har en klar tilknytning til og identifikasjon med denne typen arbeid. Selv om fagkompetansen oppleves som relevant, har ikke faget etablert seg som den vanlige inngangen til yrket, noe som er et klart uttrykk for at faget ikke har etablert noen solid posisjon i yrkesstrukturen. Når samme type jobb utføres både av ufaglærte og av personer med høyere utdanning, kan det forstås slik at fagarbeiderne her har gått inn i et åpent segment i en sektor som for øvrig har et yrkesspesifikt eller profesjonsdelt preg.

Den siste gruppen består av fagarbeidere som i liten eller ingen grad bruker den kompetansen de har fått gjennom fagopplæringen. Her finner vi en del med fagbrev innen servicefag, matfag og design- og håndverksfag. I servicefagene ligger andelen som bruker fagkompetansen sin i jobben, lavere enn gjennomsnittet både i første jobb og i nåværende jobb. Innen matfagene og design- og håndverksfagene går en del etter hvert over til jobber hvor de bruker fagkompetansen sin i mindre grad enn de gjorde i sin første jobb. Noen har tatt mer formell utdanning på videregående nivå og høyere utdanning. De har dermed kvalifisert seg «bort fra» det området som fagbrevet leder mot. For disse framstår fagbrevet som en blindvei. Det samme gjelder personer som aldri har vært i en jobb hvor de har brukt fagkompetansen sin. For noen kan fagbrevet ha fungert som en inngangsport til en del av arbeidslivet hvor de har hatt mulighet til å utvikle annen type kompetanse. Det er derfor ikke grunnlag for å si at fagbrevet har vært et blindspor for alle innen denne gruppen. Årsakene til at en del av de faglærte (rundt 17 prosent) ikke bruker kompetansen sin, er sammensatt. Flere av servicefagene er nye fag i en sektor med svakt utviklede tradisjoner for fagopplæring. En del av disse retter seg mot åpne arbeidsmarkeder med stort innslag av ufaglærte. Andre, som IKT-driftsfaget, møter sterk konkurranse fra grupper med høyere utdanning. Når fagarbeidere innen etablerte fag som kokkefaget og ulike design- og håndverksfag ikke bruker fagkompetansen sin, må vi lete etter andre forklaringer. Her er det sannsynlig at begrensede muligheter på arbeidsmarkedet spiller inn, men i noen grad er dette trolig også et resultat av individuelle feilvalg.

Litteratur

- Bjørndal, Ivar (2005), *Videregående opplæring i Norge i 800 år – med hovedvekt på tiden etter 1950*. Forum bok.
- Bogen, Hanne (1996), *Fagopplæring i kommunesektoren*. Fafo-rapport 209.
- Bråthen, Magne, Torgeir Nyen og Anna Hagen (2007), *Livslang læring i norsk arbeidsliv. Fordeling, omfang og finansiering. Resultater fra Lærevilkårsmonitoren 2006*. Fafo-rapport 2007:04.
- Dolven Arne og Gunnar Pedersen (2005), *Fagopplæringsboka 2005*. Oslo: Kommune-forlaget.
- Hagen, Anna (2005), *Kvalitet i fag- og yrkesopplæringen – kartlegging av kunnskaps-status*. Fafo-notat 2005:31.
- Hagen, Anna og Sveinung Skule (2007), «Den norske modellen og utviklingen av kunnskapssamfunnet». I: Dølvik, Jon Erik, Tone Fløtten, Gudmund Hernes og Jon M. Hippe, red., *Hamskifte. Den norske modellen i endring*. Gyldendal Akademisk.
- Hagen, Anna og Torgeir Nyen (2006), *Læreplasser i kommunesektoren – omfang og utfordringer*. Fafo-rapport 540.
- Havn, Vidar og Trond Buland (2003), *Underveis? Sluttrapport fra evalueringen av prosjektet Alternative vurderings- og prøveformer i fagopplæringen*. SINTEF-rapport 03511.
- Høst, Håkon (2002), *Lærlingeordning eller skolebasert utdanning i pleie- og omsorgsfagene*. Rokkansenteret, notat nr 1. Bergen: Universitetet i Bergen.
- Høst, Håkon, red. (2008), *Fag- og yrkesopplæringen i Norge – noen sentrale utviklings-trekk*. NIFU STEP Rapport 20/2008.
- Lave, Jean og Etienne Wenger (1991), *Situated learning: legitimate peripheral participation*. Cambridge, UK: Cambridge University Press

- Markussen, Eifred og Nina Sandberg (2005), *Stayere, slutttere og returnerte. Om 9756 ungdommer på Østlandet, deres vei gjennom, ut av eller ut og inn av videregående opplæring, og om deres prestasjoner to år etter avsluttet grunnskole*. NIFU STEP skriftserie 6/2005.
- Michelsen, Svein, Håkon Høst og Jens P. Gitlesen (1998), *Fagopplæring og organisasjon mellom reform og tradisjon. En evaluering av Reform 94. Sluttrapport*. AHS. Universitetet i Bergen.
- Nielsen, Klaus og Steinar Kvale, red. (1999), *Mesterlære. Læring som sosial praksis*. Oslo: Ad Notam Gyldendal.
- NOU 2003:16, *I første rekke. Forsterket kvalitet i en grunnopplæring for alle*.
- Olberg, Dag, red. (1995), *Endringer i arbeidslivets organisering*. Oslo: Fafo.
- Olsen, Ole Johnny og Lars Ove Seljestad (1999), «Utdanning som utvikling – ambisjoner og erfaringer i yrkesfaglig opplæring». I: Kvalsund, R., T. Deichman-Sørensen og P.O. Aamodt, red., *Videregående opplæring – ved en skilleveg? Forskning fra den nasjonale evalueringen av Reform 94*, s. 240–261. Tano Aschehoug.
- Polanyi, Karl (2000) [1966], *Den tause dimensjon: En innføring i taus kunnskap*. Oslo: Spartacus.
- Skule, Sveinung, Mark Stuart og Torgeir Nyen (2002), «Training and development in Norway.» *International Journal of Training and Development*, 6(4):263–276.
- Statistisk sentralbyrå (2008), <http://statbank.ssb.no/statistikbanken/>
- St.meld. nr.43 (1988–89), *Mer kunnskap til flere*.
- St.meld. nr. 33 (1991–92), *Kunnskap og kyndighet. Om visse sider ved videregående opplæring*. Ved

Bruk av fagkompetanse i arbeidslivet

Til deg som tok fagbrev i 2002

Forskningsstiftelsen FAFO gjennomfører en undersøkelse om hva slags type arbeid de som tok fagbrev for fem-seks år siden har i dag, i hvilken grad kompetansen fra fagbrevet har vært nyttig for dem og hva slags videreopplæring de har deltatt i. Det er oppnevnt et offentlig utvalg som skal vurdere fag- og yrkesopplæringen. Resultatene fra undersøkelsen vil ha stor betydning for dette utredningsarbeidet.

Vi har valgt å foreta undersøkelsen blant de som tok fagbrev i 2002. Det er trukket ut et representativt utvalg på 2000 personer fra dette årskullet, og du er en av dem som er trukket ut. Statistisk sentralbyrå har foretatt trekningen. De står også for utsendingen av spørreskjemaet, tar imot svarene og lager datafilen som FAFO skal bruke i analysen. I tillegg til svarene fra spørreskjemaet, vil Statistisk sentralbyrå legge til opplysninger om ditt fagbrev og din yrkesaktivitet. Datafilen som FAFO får fra Statistisk sentralbyrå vil være aidentifisert, slik at det vil være umulig å finne ut hva enkeltpersoner har svart. Personopplysninger som Statistisk sentralbyrå bruker i datainnsamlingen vil bli slettet senest 1. september 2008.

Det er frivillig å delta i undersøkelsen, og du kan når som helst trekke deg og kreve at svarene du har gitt skal slettes. Men skal vi få et riktig bilde av hvordan fagkompetansen brukes i arbeidslivet, er det viktig at så mange som mulig av de som er trukket ut, deltar. Vi håper derfor at du vil ta deg tid til å fylle ut spørreskjemaet og sende det tilbake i vedlagte svarkonvolutt.

Har du spørsmål kan de rettes til forsker Torgeir Nyen på telefon 22 08 87 05 eller e-post: torgeir.nyen@fafo.no.

På forhånd takk for at du vil bidra til at dette blir en god undersøkelse.

┐

Torgeir Nyen

┐

┐



1 Hvilket fag tok du fagbrev i i 2002?

2 Hvor lang tid gikk det før du fikk din første jobb etter at du fikk fagbrev?

- ☐ Fortsatte i jobb der jeg var lærling
- ☐ Begynte i ny jobb innen 2 måneder
- ☐ 3-6 måneder
- ☐ 7-12 måneder
- ☐ 1-2 år
- ☐ Mer enn 2 år
- ☐ Har ikke hatt jobb etter at jeg fikk fagbrev → **Gå til 8**

3 I hvilken grad var det en jobb hvor du hadde bruk for fagkompetansen du hadde fått gjennom fagopplæringen?

- ☐ I stor grad
- ☐ I noen grad
- ☐ I liten eller ingen grad

4 Hvor mange arbeidsforhold har du hatt siden du tok fagbrev?

- ☐ Ett → **Gå til 6**
- ☐ 2
- ☐ 3-4
- ☐ 5 eller flere



5 Har du hatt samme typer arbeidsoppgaver i jobbene dine i denne perioden eller har arbeidsoppgavene vært forskjellige i de forskjellige jobbene?

- ☐ Stort sett samme typer arbeidsoppgaver
- ☐ Forskjellige typer arbeidsoppgaver





Nåværende arbeidsforhold

6 Har du hatt inntektsgivende arbeid i løpet av de siste 30 dagene?

- ☐ Ja → **Gå til 9**
☐ Nei

7 Selv om du ikke har hatt inntektsgivende arbeid de siste 30 dagene, har du et arbeidsforhold som du var midlertidig borte fra?

- ☐ Ja → **Gå til 9**
☐ Nei

8 Er du...

- ☐ arbeidsledig
☐ student
☐ trygdet eller pensjonert
☐ hjemmearbeidende
- } → **Gå til 22**

9 Er du...

- ☐ selvstendig næringsdrivende → **Gå til 12**
☐ ansatt i fast stilling
☐ ansatt i midlertidig stilling

10 Jobber du i full stilling eller i deltidsstilling?

- ☐ Full tid
☐ Deltid, men over 50 %
☐ Deltid, 50 % eller mindre

11 Har du lederansvar i din jobb?

- ☐ Ja, med personalansvar
☐ Ja, men uten personalansvar
☐ Nei

12 I hvilken sektor arbeider du?

- ☐ Privat sektor
☐ Kommune eller fylkeskommune
☐ Staten





13 Hvor mange ansatte er det i din virksomhet?

- ☐ Ingen
- ☐ 1 – 19 ansatte
- ☐ 20-49 ansatte
- ☐ 50-199 ansatte
- ☐ 200 ansatte eller flere
- ☐ Vet ikke

14 Jobber du sammen med andre som har samme fagbrev som deg?

- ☐ Ja
- ☐ Nei

15 I hvilken grad vil du si at du bruker den fagkompetansen som ligger i fagbrevet i den jobben du har i dag?

- ☐ I stor grad
- ☐ I noen grad
- ☐ I liten grad
- ☐ Ikke i det hele tatt

16 Kunne du gjort den jobben du har i dag uten det fagbrevet du har?

- ☐ Ja
- ☐ Nei
- ☐ Usikker



17 Når du tenker på andre som har samme type jobb som deg, har de fleste av disse også fagbrev i samme fag som deg?

- ☐ Ja → Gå til **19**
- ☐ Nei
- ☐ Vet ikke

18 Hva slags type bakgrunn er det vanlig at andre med samme type jobb som deg har?

Her kan du krysse av for flere typer dersom du mener at det varierer.

- ☐ Høyere utdanning
- ☐ Andre typer fagbrev
- ☐ Andre typer videregående opplæring
- ☐ Ingen utdanning utover grunnskole
- ☐ Vet ikke

19 Har du vært igjennom omstillinger eller endringer på din arbeidsplass de siste tre årene som har ført til at du har måttet skaffe deg nye kunnskaper og ferdigheter?

- ☐ Ja
- ☐ Nei





20 I hvilken grad krever jobben din at du stadig må lære noe nytt eller sette deg inn i nye ting?

- ☐ I svært stor grad
- ☐ I ganske stor grad
- ☐ Verken i stor eller liten grad
- ☐ I ganske liten grad
- ☐ I svært liten grad eller ikke i det hele tatt
- ☐ Vet ikke

21 Er det sannsynlig eller lite sannsynlig at du vil ha samme type jobb som i dag om ...

	Sannsynlig	Lite sannsynlig	Vet ikke
... to år?	☐	☐	☐
... 10 år?	☐	☐	☐

Kompetanseutvikling

22 I hvilken grad har du skaffet deg nye kunnskaper og ferdigheter, som du kan bruke i arbeidslivet, siden du tok fagbrev i 2002?

- ☐ I stor grad
- ☐ I noen grad
- ☐ I liten eller ingen grad



23 Hva slags type kunnskaper og ferdigheter er det du har skaffet deg?

- ☐ Mer faglig kompetanse/spesialisering i det faget jeg har fagbrev
- ☐ Faglig kompetanse på nærliggende fagområder
- ☐ Ledelse
- ☐ Data, IKT
- ☐ Språk
- ☐ Lover, forskrifter
- ☐ Økonomi, regnskap
- ☐ Annen type kompetanse, spesifiser:
- ☐ Vanskelig å si



24 Har du deltatt i noen av de følgende formene for opplæring etter at du tok fagbrevet i 2002?

Høyere utdanning som gir studiepoeng

☐ Ja → Hva slags?☐ Nei

Opplæring på fagskolenivå

☐ Ja → Hva slags?☐ Nei

Opplæring på videregående skoles nivå

☐ Ja → Hva slags?☐ Nei

Sertifiseringskurs

☐ Ja → Hva slags?☐ Nei**25 Har du i løpet av de siste 12 månedene deltatt i noen annen form for kurs, seminarer eller opplæring?**☐ Ja☐ Nei**26 Er det noen av områdene listet opp nedenfor som du føler behov for å lære mer om? Du kan krysse av for flere**☐ Mer faglig kompetanse/spesialisering i det faget jeg har fagbrev☐ Faglig kompetanse på nærliggende fagområder☐ Ledelse☐ Data, IKT☐ Språk☐ Lover, forskrifter☐ Økonomi, regnskap☐ Annen type kompetanse, spesifiser:☐ Nei → Gå til **28****27 Hvorfor føler du behov for å lære mer på dette eller disse områdene? Du kan sette flere kryss**☐ For å gjøre en bedre jobb☐ For å få nye oppgaver eller en ny stilling i den virksomheten jeg jobber nå☐ For lettere å kunne få annet arbeid eller styrke min posisjon på arbeidsmarkedet☐ Av personlig interesse☐ Andre grunner, spesifiser:



28 Opplever du at du har en kompetanse som...

	Ja	Nei	Vet ikke
... gjør det lett for deg å søke ny jobb?	☐	☐	☐
... gir deg muligheter til å søke ulike typer jobber?	☐	☐	☐
... gir deg et godt grunnlag for å lære deg andre ting?	☐	☐	☐

Tusen takk for hjelpen!



Vedlegg 2 Frekvensfordeling

2. Hvor lang tid gikk det før du fikk din første jobb etter at du fikk fagbrev?

	Frequency	Valid Percent
Fortsatte i jobb der jeg var lærling	304	55
Begynte i ny jobb innen 2 måneder	128	23
3-6 mnd	29	5
7-12 mnd	21	4
1-2 år	22	4
Mer enn 2 år	27	5
Har ikke hatt jobb etter at jeg fikk fagbrev	13	2
Total	544	
Missing	12	

3. I hvilken grad var det en jobb hvor du hadde bruk for fagkompetansen du hadde fått gjennom fagopplæringen?

	Frequency	Valid Percent
I stor grad	388	73
I noen grad	106	20
I liten eller ingen grad	41	8
Total	535	100
Missing	21	

4. Hvor mange arbeidsforhold har du hatt siden du tok fagbrev?

	Frequency	Valid Percent
Ett	160	30
2	189	35
3 - 4	145	27
5 eller flere	43	8
Total	537	100
Missing	19	

5. Har du hatt samme typer arbeidsoppgaver i jobbene dine i denne perioden eller har arbeidsoppgavene vært forskjellige i de forskjellige jobbene?

	Frequency	Valid Percent
Stort sett samme type arbeidsoppgaver	160	41
Forskjellige typer arbeidsoppgaver	228	59
Total	388	100
Missing	168	

6. Har du hatt inntektsgivende arbeid i løpet av de siste 30 dagene?

	Frequency	Valid Percent
Ja	479	90
Nei	55	10
Total	534	100
Missing	22	

7. Selv om du ikke har hatt inntektsgivende arbeid de siste 30 dagene, har du et arbeidsforhold som du var midlertidig borte fra?

	Frequency	Valid Percent
Ja	16	29
Nei	39	71
Total	55	100
Missing	501	

8. Er du...?

	Frequency	Valid Percent
Arbeidsledig	9	18
Student	33	65
Trygdet eller pensjonert	9	18
Hjemmearbeidende	51	100
Missing	505	

9. Er du...?

	Frequency	Valid Percent
Selvstendig næringsdrivende	30	6
Ansatt i fast stilling	425	86
Ansatt i midlertidig stilling	34	7
Total	489	100
Missing	67	

10. Jobber du i full stilling eller i deltidsstilling?

	Frequency	Valid Percent
Fulltid	385	82
Deltid, men over 50%	54	12
Deltid, 50% eller mindre	29	6
Total	468	100
Missing	88	

11. Har du lederansvar i din jobb?

	Frequency	Valid Percent
Ja, med personalansvar	71	15
Ja, men uten personalansvar	114	24
Nei	292	61
Total	477	100
Missing	79	

12. I hvilken sektor arbeider du?

	Frequency	Valid Percent
Privat sektor	386	77
Kommune eller fylkeskom- mune	88	18
Staten	18	4
Total	492	100
Missing	64	

13. Hvor mange ansatte er det i din virksomhet?

	Frequency	Valid Percent
Ingen	14	3
1 -19 ansatte	177	36
20 - 49 ansatte	99	20
50 - 199 ansatte	87	18
200 ansatte eller flere	102	21
Vet ikke	15	3
Total	494	100
Missing	62	

14. Jobber du sammen med andre som har samme fagbrev som deg?

	Frequency	Valid Percent
Ja	321	64
Nei	179	36
Total	500	100
Missing	56	

15. I hvilken grad vil du si at du bruker den fagkompetansen som ligger i fagbrevet i den jobben du har i dag?

	Frequency	Valid Percent
I stor grad	271	54
I noen grad	132	26
I liten grad	50	10
Ikke i det hele tatt	48	10
Total	501	100
Missing	55	

16. Kunne du ha gjort den jobben du har i dag uten det fagbrevet du har?

	Frequency	Valid Percent
Ja	294	59
Nei	148	30
Usikker	57	11
Total	499	100
Missing	57	

17. Når du tenker på andre med samme type jobb som deg, har de fleste av disse også fagbrev i samme fag som deg?

	Frequency	Valid Percent
Ja	212	42
Nei	243	49
Vet ikke	46	9
Total	501	100
Missing	55	

18. Hva slags type bakgrunn er det vanlig at andre med samme type jobb som deg har?

	Frequency	Valid Percent
Høyere utdanning	110	20
Andre typer fagbrev	134	24
Andre typer videregående opplæring	110	20
Ingen utdanning utover grunnskole	77	14
Vet ikke	31	6

19. Har du vært igjennom omstillinger eller endringer på din arbeidsplass de siste tre årene som har ført til at du har måttet skaffe deg nye kunnskaper og ferdigheter?

	Frequency	Valid Percent
Ja	266	53
Nei	233	47
Total	499	100
Missing	57	

20. I hvilken grad krever jobben din at du stadig må lære noe nytt eller sette deg inn i nye ting?

	Frequency	Valid Percent
I svært stor grad	109	22
I ganske stor grad	224	45
Verken i stor eller liten grad	112	22
I ganske liten grad	40	8
I svært liten grad eller ikke i det hele tatt	13	3
Vet ikke	1	0
Total	499	100
Missing	57	

21. Er det sannsynlig eller lite sannsynlig at du vil ha samme type jobb om...

		Sannsynlig	Lite sannsynlig	Vet ikke	Total	Missing
...om to år	Frequency	394	51	36	481	75
	Valid Percent	82	11	7	100	
...om ti år	Frequency	175	153	153	481	75
	Valid Percent	36	32	32	100	

22. I hvilken grad har du skaffet deg nye kunnskaper og ferdigheter, som du kan bruke i arbeidslivet, siden du tok fagbrev i 2002?

	Frequency	Valid Percent
I stor grad	312	57
I noen grad	205	37
I liten eller ingen grad	35	6
Total	552	100
Missing	4	

23. Hva slags type kunnskaper og ferdigheter er det du har skaffet deg?

	Frequency	Valid Percent
Mer faglig kompetanse/spesialisering i faget man har fagbrev	269	48
Faglig kompetanse på nærliggende områder	223	40
Ledelse	137	25
Data, IKT	137	25
Språk	55	10
Lover, forskrifter	129	23
Økonomi, regnskap	109	20
Annen type kompetanse	121	22
Vanskelig å si	39	7

24. Har du deltatt i noen av de følgende formene for opplæring etter at du tok fagbrevet i 2002?

	Frequency	Valid Percent
Studiepoengsgivende høyere utdanning	123	24
Opplæring på fagskolenivå	73	15
Opplæring på videregående skole nivå	84	18
Sertifiseringskurs	185	39

25. Har du i løpet av de siste 12 månedene deltatt i noen form for kurs, seminarer eller annen opplæring?

	Frequency	Valid Percent
Nei	191	35
Ja	353	65
Total	544	100
Missing	12	

26. Er det noen av områdene listet opp nedenfor som du føler behov for å lære mer om?

	Frequency	Valid Percent
Mer faglig kompetanse/spesialisering i faget man har fagbrev	239	43
Faglig kompetanse på nærliggende områder	213	38
Ledelse	199	36
Data, IKT	182	33
Språk	98	18
Lover, forskrifter	157	28
Økonomi, regnskap	174	31
Annen type kompetanse	34	6
Nei	71	13

27. Hvorfor føler du behov for å lære mer på dette eller disse områdene?

	Frequency	Valid Percent
For å gjøre en bedre jobb	344	62
For å få nye oppgaver eller en ny stilling i samme virksomhet	183	33
For å styrke sin posisjon på arbeidsmarkedet	254	46
Av personlige interesser	249	45
Andre grunner	30	5

28. Opplever du at du har en kompetanse som...

		Ja	Nei	Vet ikke	Total	Missing
... gjør det lett for deg å søke ny jobb?	Frequency	436	56	48	540	16
	Valid Percent	81	10	9	100	
... gir deg muligheter til å søke ulike typer jobber?	Frequency	346	119	60	525	31
	Valid Percent	66	23	11	100	
... gir deg et godt grunnlag for å lære deg andre ting?	Frequency	417	36	65	518	38
	Valid Percent	80	7	13	100	

Bruk av fagkompetanse i arbeidslivet

Denne rapporten inneholder en analyse av hvordan fagkompetanse oppnådd gjennom fagopplæringen brukes i norsk arbeidsliv, slik de faglærte selv opplever det. I hvilken grad er de faglærte sysselsatt, og i hvilken grad bruker de fagkompetansen fra fagbrevet i arbeidet? Hva slags kompetanseutvikling har de faglærte deltatt i etter oppnådd fagbrev og hvordan oppfatter de faglærte læringskravene i arbeidslivet? Datamaterialet er fra en spørreskjemaundersøkelse av personer som tok fagbrev i 2002 etter forutgående læretid.



Fafo

Borggata 2B/Postboks 2947 Tøyen
N-0608 Oslo
www.fafo.no

Fafo-rapport 2008:29
ISBN 978-82-7422-639-5
ISSN 0801-6143
Bestillingsnr. 20071